GÂNDIREA

INTOARCEREA LA EVUL MEDIU

DE

EMANOIL BUCUŢA

La un sfârşit de reprezentaţie de teatru de păpuşi se întâmplă uneori ca după lăsarea cortinei peste mica scenă, o lume neaşteptată să năvălească din adevăratele culise. Publicul, care a chemat-o cu aplauzele lui, se uită înfiorat. Sunt toţi trăgătorii de sfori în carne şi oase, pianistul în care se continua sonor bătaia zadarnică de-adineauri, de degete de cârpă în nişte clape numai vopsite pe o scândurică, e cântăreaţa din cap, regisorul în haine negre, electricianul cu halat albastru. Pe ei îi urmărea şi îi auzea, deşi nu aveau fiinţă, pe când cei cari îi cădeau sub simţuri erau o amăgeală. Trecerea aceasta apoi, deodată, dela lumea de şaizeci de centimetri, la nişte inşi cari ies cu tot capul prin cerul cu stele al celorlalţi, descumpăneşte. Proporţiile se sfărâmă ca nişte schele şi privitorul descopere încheeturile şi meşteşugul vieţii.

Icoana aceasta nu-mi dă pace, când mă silesc să văd la începuturile lui romantismul. O sută de ani au trecut, de când mişcarea a îndrăsnit să-şi strige numele şi speranţele într'o prefaţă de bucată de teatru în versuri şi în acea ţară de unde Europa se învăţase să-şi primească revoluţiile. Eram atunci în strânse legături sufleteşti cu Franţa.

Înrâuririle care puteau să însemne ceva, ne veneau mai cu seamă de acolo. De aceea datoria să serbăm centenarul romantismului în acelaş an. Ca la o chemare, marii cavaleri cu mantale cu coadă lăsată pe sabie şi pălărie cu largi margini şi pene, cardinalii astrologi şi dulgheri de State, castelanele cu mâna pe inimă şi lăncerii puşi la orizont să ţie în suliţi împărăţiile, cad moi în propriul lor decor şi oamenii, cari se învoiseră să vorbească prin ei, îi părăsesc şi ne ies uriaşi în întâmpinare. E o desfacere eroică din măsura obişnuită a pământului. Patosul ia locul vorbei şi simţirii de toată ziua. Închipuirea acopere sau preface starea aevea. Soarele nu mai răsare şi lasă luna pe cer. Omul vrea să fie singur şi să plângă. Ruine de trecut se arată pretutindeni. Un fluer cântă. E romantismul.

Ne mişcăm între aceste două stări, clasicism şi romantism. Diferenţieri şi variante, mai mult metodologice, nu lipsesc, dar ele nu trebue să întunece adevărul. După o vreme de linişte, de şlefuire îngrijită a tiparelor, de domnie a dreptei judecăţi şi de clădire a unei societăţi raţionale, se porneşte vijelia din patru părţi de zare. Prisosul sufletului rupe orice zăgazuri, cele mai nebuneşti visuri calcă printre noi cu paşi omeneşti, totul se amestecă şi se frământă din nou şi credinţa îndreptăţeşte orice aşteptări, mai tari decât orice lege. E, cu alte cuvinte, care apropie de Tracia şi de noi, apolinicul şi dioniziacul, clasicul şi romanticul. Ele se vor urma totdeauna. Nu ştim să născocim altceva.

Istoria literaturii păstrează în foile ei ceeace scriitorii români au dat vremii, la început înegurati încă de poezia anacreontică şi neogreacă de curte şi apoi tot mai liberi. După o fabulă în genul lui Lafontaine sau o scrisoare pe calapodul lui Boileau, la

© BCU Cluj

atâţia Lamartine răsună într'o meditaţie aproape aidoma. Valul hugolian a acoperit apoi lirica noastră, cu retorica şi antiteza, ca mijloace de stil, şi cu medievalismul, eroica lângă idilă, orientul, teatrul, politica şi cum se mai numesc preocupările ideale. La răstimpuri pătrundea câte un ecou din Byron sau din poezia germană. Proza se apropia de cronică şi se umplea de culoare şi de mireasmă veche. Era ca o pregătire pentru piscul romantic al lui Eminescu. Marele poet făcea să trăiască între noi, până adânc în epoca modernă, o şcoală care atunci în alte părţi îşi dăduse de mai bine de-o generaţie roadele. Floarea albastră a lui Novalis îşi ridică străvezia tulpiniţă pe răzorul literar românesc al lui o mie optsute nouăzeci.

Nu însă ceeace face parte din istoria literară cred că trebue să ne oprească astăzi. O aniversare înseamnă, firește, în întâiul rând amintirea faptului, în cadrul de odinioară, dar înseamnă şi urmărirea lui în ceeace mai are viu şi îl încorporează vremii noastre. Romantismul român a avut aceste rădăcini, această desvoltare, aceşti purtători de steag şi această isbucnire de putere sau revărsare şi prefacere în alte mişcări. Materialul intră într'un minunat studiu de mediu şi într'o măreaţă galerie de portrete. România politică şi spirituală e o creaţie romantică. Suntem un copil al secolului, în această înfăţişare a lui. Dar am trecut de marea răspântie? Şi nu cumva cele mai iubite valori, la care ne uităm mereu ca în nişte hărţi pe drumurile idealului, ne vin de dincolo? Iată o cercetare care ar trebui să ispitească şi ar face parte dintr'un program mai deosebit de serbare. Eu îi spuiu numai pe nume, fără s'o încerc.

Ceeace m'a izbit mai mult pe când întârziam între cele mai vechi documente romantice, care apar năvalnic în mijlocul secolului luminilor, cu cincizeci şi cu şaizeci de ani înaintea prefeţei lui Cromwell, a fost un fenomen de paralelism destul de ciudat. Raţionalismul, ca o continuare a Renaşterii, ajunsese la ultimele consecinţe. El biruise şi la popoarele unde Renaşterea ca atare, mişcare păgână, de întoarcere la arta, ştiinţa şi natura clasică, nu putuse pătrunde. Evul Mediu fusese înfrânt şi lichidat. Tot ce-i făcuse faima era un prilej de batjocură. Cel mult, dacă mai trăia, el nu mai trăia în instituţii, ci căzut la fund, în păturile populare şi în amintirile colective. De acolo a izbucnit într'o bună zi, vulcanic, la suprafaţă. Cerul senin al raţiunii s'a brăzdat de fulgere şi s'a înecat în funingine. Frumoasele construcţii s'au prăbuşit. Dar peste pământul secătuit de o prea lungă şi savantă cultură, s'au cernut cenuşile roditoare şi s'a scurs aurul. Romantismul e faţă de Evul Mediu ceeace e Raţionalismul faţă de Renaştere. Evul Mediu înseamnă însă domnia credinţei. Romantismul e în esenţa lui religios. El duce mai departe, fără să-l repete, Evul Mediu şi reia astfel, trecând peste o silnică întrerupere, evoluţia normală a culturii europene.

Evul Mediu era însă catolic, în organizaţie unitară a societăţii, sau mistic în adâncime, în formele revoluţionare de împingere înainte sau de smulgere din împietrire, a ideii religioase. Întâile cercuri de meditaţie şi întâile închegări literare au avut acest caracter, atunci când ceeace se poate numi zorii romantismului s'a arătat, aproape de odată în Anglia, Germania şi Franţa. Cel mai zgomotos în nume şi acţiune din nouii veniţi a fost mişcarea de Sturm-und-Drang, din care în tinereţea lui s'a adăpat şi Goethe şi a scos cel puţin Suferinţele lui Werther, partea întâia din Faust şi cântecul de adorare pentru catedrala din Strassburg; cel mai duios şi cu îndelung răsunet, eroul celt, Ossian, înviat în fragmentele de poezie populară scoţiană ale lui James Macpherson, dela 1760, care, dacă vor fi adevărate, au suferit aceleaşi schimbări ca Miorița şi toată colecţia românească sub degetele lui Alecsandri; iar cel mai neaşteptat, Confesiunile lui Rousseau, Înviorarea sensibilităţii catolice în ţările Sfântului Petru şi convertirile de mari protestanţi, au acest temeiu.

© BCU Cluj

Între noi, romantismul a descoperit rând pe rând izvoarele ascunse din care-şi sorbea vlaga : istorismal, folklorul, dar a şovăit înaintea celui mai puternic. Aici imitaţia e mai grea. Catolicismul ni-era străin, iar puteri proprii, ca să împrumutăm un nou înţeles ortodoxiei, ca Slavofilii aproape contimporani, ai Rusiei,n'aveam. Mâna care se afunda în trecut, dădea apoi de o haină teologală slavă şi greacă. Limba română a pătruns în cărţile sfinte, şi nu pentru cult la început, ci penru citanie laică, datorită înrâuririlor reformate maramureşene şi ardelene. Întâia tonalitate adevărat biblică la un scriitor o întâlnim la Bălcescu, fără să putem fi siguri că acest liberal revoluţionar, plin de altă filozofie şi ca un frate cu atâţia necredincioşi, păstra legături cu biserica. Ea e poate împrumutată, mai mult decât din cronici, din scriitori francezi ai timpului, lumeşti şi sfinţi. Ca formă pură, turnată în bronz asemenea unor uşi de baptister florentin, e cu atât mai poruncitoare şi mai caracteristică şi va apăra totdeauna de pieire Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, mai mult decât documentul închis înăuntru. Dar nici călătoria la câteva mânăstiri din Oltenia a lui Grigore Alexandrescu, nici misticismul naţional al marelui istoric muntean, nu străbăteau mai în miezul lucrurilor. Eminescu însuş se oprea la biserică numai ca la un decor totdeauna de faţă pe la o mie patru sute şi locul religiei îl lăsa filozofiei prin care a ajuns până la budism. Romantismul ameninţa să-şi închee ciclul, fără să scoată din sine între Români tocmai ceeace alcătuia întâiul lui drept la viaţă şi cea mai îmbrăţişată manifestare.

Gândul vânturat de atunci, turnat, la noi, în întrupări neizbutite şi bubuitor la vecinii de acelaş crez, nu s'a mai liniştit. El a lucrat necontenit, ca să iasă în sfârşit din peşteri şi să curgă în lumină. Cadrul literar, în care se mişcă astăzi, îi arată obârşia. Focul dogmatic nu lipseşte, dar nu acesta e temeiul. Credinţa îşi strigă uneori şi ea bucuriile, dar stă numai alături de alte puteri. Ideia religioasă iese din istorie şi trebue să lucreze ca o formulă de cristalizare. Toţi pot s'o slujească, din iubire sau numai din convingere. Catedralele se înalţă în suflete şi aşezământul propriu zis al bisericii, chiar lăsat în paragină, nu mai strică. Se visează de un Bizanţ mistic, unul singur în faţa Romei una, şi de topirea din nou într'o lespede a sufletului de azi fărâmiţat. Societatea laică se creştinează din nou, dinăuntru în afară, singură şi în tăcere, în aşteptarea clipei celei mari, vestite de nouii prooroci. Fructul cel mai săţios al romantismului s'a copt mai greu şi începe să strălucească pe craca cea mai de sus. Fapta nu e nouă şi de împrumut, ci îşi serbează şi ea centenarul, cu mai mare bucurie pentrucă mai mare i-a fost suferinţa până să-şi facă loc şi să trăiască prin sine.

Nu va fi vorba astfel numai de o zi a amintirii. Romantismul n'a murit deplin. El se va arăta la aniversare cu tot ce mai are trainic şi trăeşte împreună cu noi. Intrupările vremelnice se vor clătina încă odată, departe şi îmbrăcate în stranii mătăsuri, ca nişte păpuşi la capătul unor sfori, pe când puterile mari care le mişcă vor ieşi din ascunzişul voit şi vor sta înaintea noastră uriaşe şi zâmbitoare. Unora dintre ele va trebui să le deschidem uşile celor mai ferite cămări. Tot ce s'a putut păstra prin atâtea distrugeri are multe de povestit. Noi avem dureri care vor să fie mângâiate. Secolul de astăzi însă nu se mai pricepe, nici să asculte nici să mângâe.

Cruciatul pornit acum o sută de ani merge încă fără odihnă.

© BCU Cluj

AȘIJDERI CRINULUI

DE

V. VOICULESCU

Așijderi crinului de câmp sălbatec
Nici eu nu țes și nici nu torc.
Momit de slava cerului văratic
Cu ghimpii goi spre Tine mă întorc:
Îndură-Te și-aruncă un mintean
De flori cu 'mpărătești petale
În cârca spinului brumat de-alean
Din bărăganul pajiștelor Tale
Și, toamna, când va sta să veștejească
Trimite-Ți Mielul pașnic să mă pască.

Ca pasările cerului, nici când
Nu ies să ar, nici ostenesc să secer.
Uituc, mă iau din zori așa flămând,
Cu stolul fluerarilor la 'ntreceri:
Asvârle din hambarul Îngerilor Sfinți
Un pumn de boabe binecuvântate
Pentr'un doinar hoinar și fără minți,
Pierdut în codrii lumei fermecate.
Și 'n iarnă, ca să trec în țări cu soare,
Repede-Ți Șoimul Sfânt, să mă ia'n ghiare.

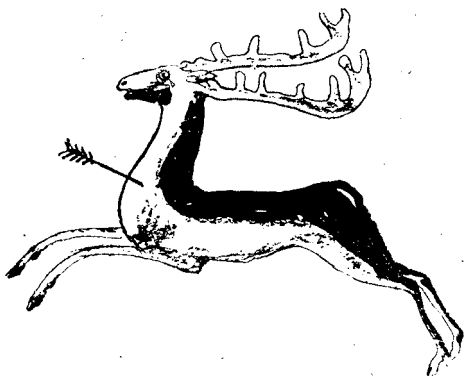

© BCU Cluj

S O N I A

DE

HUGO MARTI

În românește de LUCIAN BLAGA

Se ridicară dela masă în liniște. Șerban se apropie de bătâna Domniță, îi prinse mâna și duse vârfurile degetelor ei cu ușoară eleganță la buze. Ea îi netezi părul întunecat, îi trase capul puțin în jos, și-l sărută pe frunte. Șerban zise încet: mulțumesc, bunică. Apoi Domnița trecu pe lângă preceptor, și cu un zâmbet ivit pe fața zbârcită și stăpânită îi zise îmbietor și hotărât: „Ne așezăm în pridvor, rămâi cu noi?" Și printre aripile larg deschise ale ușii, ea ieși în soarele amurgului de vară ca un jeratec întunecat.

Gaston și Șerban o urmară. Mergeau alături ca doi prieteni; preceptorul și-a dus ușor un braț pe după gâtul băiatului. Erau aproape deopotrivă de înalți. Gaston svelt, brun și vânjos, elevul său poate prea repede crescut. Neîndoios membrele prea lungi dădea făpturii sale un aer stângaciu și neajutorat.

Gâtul i se ivea subțire din gulerul alb al cămășii, oscioarele dela încheieturile încă înguste față de mânile late de băiat, ieșeau izbitor din mâneci, iar pantalonii scurți nu-i mai ajungeau până la genunchii osoși și aspru modelați.

Domnița sta între trandafirii cățărați pe schelăria dela scările pridvorului, țîșniți ca un val de sânge roșu pe zidurile albe. Copacii parcului aruncau umbre lungi — adânc alunecate pe glia înclinată; în apropiere și în depărtare vârfuri de copaci se învăpăiaseră pâlpâind în cerul de argint albastru și fără de vânt. Dogoarea zilei ieșea tremurând din ziduri și se ridica din pământul crăpat; numai straturile de flori cari tocmai fuseseră udate se întindeau ravene și negre.

„Pot să aduc tablele?" întrebă Șerban. „Neapărat, dacă dorești", răspunse Domnița. Franțuzeasca ei totdeauna aleasă și curată suna curgător, poate puțin prea repede. Românească ce-o vorbea cu servitorii și țăranii, părea acestora străină și ei nu prindeau totdeauna sensul hotărât prietenos al cuvintelor ei.

Domnița se așează într'un jilț împletit; Gaston se plimba încolo și'ncoace prin pridvor, dând foc pipei scurte. Bătrâna doamnă îl observă și când el se opri în sfârșit lângă scări, nehotărât, și se întoarse iar, ea îi zise surâzând: „Simți în trupul dumitale monotonia verii românești și izolarea acestei case de țară și trăești după acest val de copaci sălbătăciți ca într'o temniță, nu-i așa?"

Gaston se așează în fața Domniței, își încreți sprâncenele: „Ce să vă răspund?

© BCU Cluj

Societatea D-voastră..." Ea-l întrerupse râzând: „Eu sunt o femee bătrână, nepotul meu un copil".

Gaston se apără. Se înfierbântă. „Tânărul despre care-mi vorbiţi e pentru mine mai mult decât un copil de şcoală. O ştiţi prea bine, Domniţă".

Ea dete din cap.

„Chiar numai observarea lui zilnică ar putea să-mi ofere desutulă distracţie. Tinereţea lui Şerban se'ntâmplă să fie în aceste săptămâni câmpul de luptă al celor mai înverşunaţi vrăjmaşi: băiatul şi adolescentul se iau în el la bătaie. Mâna preceptorului..."

Dialogul se poticni la un uşor semn al domniţei. Paşi s'auziră în cameră. Şerban apăru în prag. Aducea sub braţ scândura de joc. Intinzând-o pe masă în faţa Domniţei zise: „Astăzi nu e voe să mă mai baţi aşa de repede, bunico". Câmpurile de lapte ale ivoriului luceau stinse din cadrul adânc întunecat al abanosului. Domniţa luă două cuburi mici le scuturâ încet în golul mânii şi le svârli nepăsătoare, pe scândură. Şerban opera zelos. Aşeza pionii grăbit şi zgomotos. Domniţa îi împingea fără sgomot, după îndelungă cumpănire. Insoţindu-şi jocul cu observaţii îşi gonea băiatul în strâmtoare cu un zâmbet. „Acum încerc un atac aici", zise ea, „şi dacă norocul nu te ajută fără să meriţi, vei depune armele".

„Jocul acesta e nedrept" murmură Şerban, înaintându-şi disperat pionii „îl găsesc deadreptul idiot. Dacă arunc prost, trebue să pierd. Dar cu ce sunt eu vinovat, dacă n'am noroc?"

„Trebue să te gândeşti, trebue să te gândeşti", îl întrerupse Domniţa. „şi pentru cel mai nedrept triumf, trebue să ai ceva mai mult decât noroc".

„Să mă gândesc", Şerban strânse supărat din dinţi. „La tenis unde nu e nimic de gândit, joc tot cu oameni mai în vârstă, — nu-i aşa Gaston? Dar aici! Ei nu, iată că s'a isprăvit, iarăşi m'ai bătut".

„Regret, dragul meu, că nu pot să te înfrunt în faţa reţelei cu racheta în mână. Dar tu nu m'ai lua în serios".

„Incă un joc"? întrebă Şerban curtenitor.

„Da", răspunse Domniţa şi o luară dela capăt. Fără să bage de seamă unul din pionii lui ajunse în primejdie; sângele i se sui până în creştet şi îşi muşcă buzele. Pierdu iar, închise cutia, se'nchină uşor şi zise: „Iţi mulţumesc bunico dragă. Mă ierţi: Gaston mi-a dictat nişte probleme care-şi aşteaptă rezolvire", Şi se duse în casă.

Paşii săi se stinseră în covoare; o uşe se trânti, neobişnuit de tare. Privirile Domniţei şi ale preceptorului se încrucişară. Amândoi zâmbiră.

După un răstimp Domniţa reîncepu: „Imi place această energie răstită a tineretului de azi. Ii stă bine. Inlocuieşte mai cu seamă multe lipsuri şi îndeosebi spiritul şi supleţea generaţiilor trecute. Tablele ies din modă; te măsuri astăzi cu racheta în mână. Când îţi merge strâmb protestezi împotriva unor nedreptăţi supranaturale. Şi chiar înfrânt, nu te dai bătut. Aici stau eu, dincolo duşmanul; o a treia putere, fie chiar soarta însăşi e esclusă, dacă nu e altceva, cel puţin cu cuvinte încăpăţânate din orice întrecere cinstită".

„Nu au existat din când în când oameni cari au voit să se întemeieze cu totul numai pe ei înşişi?" zise Gaston.

„Inţeleg să te întemeiezi numai pe tine însuţi", continuă domniţa încet. „Dar nu aceasta e îndeobşte intenţia celor mulţi. Esenţialul e altceva: băieţii se aşează oarecum în afară de ei sau în centrul lumii; cum o iei. Şi din punctul acesta de vedere generaţia de astăzi e încă foarte copilăroasă. Căci, nu-i aşa, acest fel de a fi, place îndeosebi copiilor? Dar în sfârşit orice modă poate să fie purtată cu gust".

Gaston se apără cu seriozitate fără de a răspunde zâmbetului Domniţei: „Scuzaţi,

© BCU Cluj

eu cred că D-voastră generalizați. Această brutală și oarbă sete de a te așeza cu superficialitate neobrăzată numaidecât în centrul lumii e totuși puțin cam învechită".

„Se poate", răspunse Domnița cu un ton repede coborît, prin care îi da să înțeleagă că pentru ea acest dialog nu are prea multă însemnătate. „Dacă ți-aș număra toate modele pe cari le-am pomenit. Totul se schimbă mult mai repede decât înainte. În cele din urmă însă nu e vorba decât de mici modificări în croiala mânecilor sau în tonalizarea culorilor.

Gaston voia să vorbească, pe fața lui arsă de soare trecu o ușoară roșață, o stângace perplexitate îi neliniști mâinile cu cari pipăi mut aerul. Par'că mânile nu ar mai fi făcut parte din întregul stăpânit al trupului său trenat de sport.

Incepu din nou să vorbească, șovăind, apoi dintr'odată mai grăbit: „Să presupunem însă că cineva a trecut peste această perioadă a copilăriei, și că s'a strecurat prin toate pericolele adolescenței și prin toate boalele creșterii, că a renunțat la tronul regal din centrul lumii și s'a înșiruit sub steagul mare al făpturilor create și nu mai vrea să păstreze pentru sine decât dreptul de a hotărî liber asupra sa și nu mai vrea alt decât să fie numai el însuși dătător de măsură în împărăția sa, care însă nu mai este de pe lumea acasta și care se'ntinde în adâncime și nu în afară, mai putem atunci osândi această schimbare așa cât bați din palme prin cuvântul de spirit despre o schimbre de modă?"

Domnița a privit tot timpul neclintit la Gaston, i-a urmărit cu încordare gesturile neobișnuit de largi cu care își alcătuia oarecum silnic cuvintele. Gaston își curmă în sfârșit vorbele și-și ridică ochii mândru și întrebător spre ea, căci tot timpul cât vorbise, privirile sale rătăceau cercetătoare și nesigure prin aburii serii peste coroana copacilor. Ea își aplecă ochii în care se stinse o mută înveselire. S'ar fi zis că și ea cumpănea un răspuns, același răspuns, pe care dintr'odată Gaston singur și l-a dat spunând tare :„ Nu".

El se ridică vădit tulburat, traversă de câteva ori pridvorul. Se opri mirat când băgă de seamă că umbrele copacilor se cățărau pe ei. Lumina era mai stinsă pe cer, depărtarea parcului se închegase în siluete de umbre colțuroase și fin tăiate cu foarfecele, glia se acoperea cu fâșii jilave de aburi.

„Și nu trebue să renunțăm oare și la dreptul de-a hotărâ liber asupra propiei noastre persoane?" întrebă Domnița cu un glas încet, dar stăruitor.

„O nu, desigur că nu", replică Gaston hotărît și se opri în fața ei.

Domnița ridică mâna și o lăsă pe urmă din nou să cadă ușor.

Gaston dete din umeri. După un timp zise timid: „Din punctul acesta de vedere, firește, vă'nțeleg Domniță. Dar să renunți la comoara cea mai de preț adusă acasă din luptă, nu". Și încă odată, ca și când el însuși s'ar fi apărat de ceva: „Niciodată".

Domnița vorbea liniștită: „Ei da, în jurul libertății se iscă toate certurile și toate discuțiile. Noi bătrânii o găseam în ascultare evlavioasă de marea lege. Numește-o destin; are multe nume. Uneori în răstimpuri ne îngăduie să umblăm cu frâne mai largi, — căci nici D-ta nu ești la fiecare pas după discipolul D-tale. Dar mâna destinului e totdeauna aci spre a ne meșteșugi. Toate astea ți se par slăbiciune. Mersul gândurilor mele nu-ți spune nimic. Cădeam tot mai adânc, tot mai adânc, până când ne așternem în mâna care se odihnește sub toate lucrurile. D-ta te silești să te'nalți, și pentru una și pentru alta, se cere îndrăzneala pe care-o prețuești așa de mult. Ar trebui să mă înțelegi".

Gaston își înălță capul: „Cu alte cuvinte să depun armele".

Domnița râse: „Nu, păstrează-ți spada. Avem nevoie de eroi, și destinului îi trebuiesc rezistențe. Așa cum e, e bine".

Gaston își scutură capul.

Liniștea creștea din umbrele înserării. Ieșea dintre copaci pe livezi, curgea din

© BCU Cluj

văzduh şi era pretutindeni, în flori şi pe câmpuri şi în miresmele tot mai pătrunzătoare şi mai dulci. O mătase limpede şi întunecată ,bătută cu cuie de argint, se'ntinse peste tot cuprinsul.

„Pe mâne aşteptăm un oaspe", zise Domniţa ridicându-se: „Pe Sonia, — cred că n'ai văzut-o încă nici odată la noi. Vine numai pentru câteva zile. Vei fi aşa de bun să-i dai lui Şerban mai mult răgaz ?"

„Firește, cu cea mai mare plăcere" răspunse Gaston.

„Dar instrucţia trebue să meargă fără întrerupere. Sonia e nepoata mea".

„Nu a fost Şerban în vacanţa de Paşti la moşia părinţilor ei ? Mi-a povestit despre ea".

„Aşa ?" întrebă Domniţa. Părea indiferentă. Dar ochii ei se ridicară repede, severi.

„Numai foarte puţin", continuă Gaston, „că ar călări foarte bine, că joacă admirabil tenis. Şerban o să fie încântat".

„Pentru noi toţi Sonia o să fie o veselă schimbare", zise Domniţa, întinzându-i mâna ei mică şi osoasă pe care el o sărută.

Gaston coborî scările pridvorului în întuneric. Se duse sub copacii înalţi ale căror ramuri de amândouă părţile aleei atârnau până jos pe glie. Sub coperişul de frunze aerul era apăsător. Din curte adia muzica: ţimbal şi vioară. Un foc pâlpâia.

Gaston se întoarse şi o luă în jos spre râu prin reveneala livezilor. Lângă apă era mai răcoare, şi apa curgea neagră printre copaci, înceată şi mută. După câteva clipe trupul său gol lunecă neted în valuri şi pluti pe alvie în jos spre lac. Coridorul de frunze se lărgi, cerul deasupra se deschise, apa sta neclintită. Gaston înotă până la luntre, se urcă în ea, o desprinse, şi cu câteva puternice vâsliri ajunse în mijlocul lacului, unde se 'ntinse pe fundul luntrei şi-şi încrucişă plutind uşor braţele sub cap. De departe se auzia vioara în liniştea grea a nopţii de vară.

*

Locul de tenis se acoperea tot mai mult de umbrele copacilor înalţi. Gaston şi Şerban îl părăsiră după cel din urmă joc. Tânărul rămăsese cu chiu cu vai învingător. Aduna mingile şi le vâra într'o traistă. Gaston îşi luă haina vărgată cu dungi deschis şi întunecat albastre.

O luară pe poteca îngustă în parc şi-apoi cotiră spre casă, care se înălţa orbitoare înapoia tufişilor şi livezilor. Gaston îşi ducea racheta subt braţ, cu mânile în buzunarele pantalonilor albi de flanelă; păşea încet şi larg, ca de obiceiu. Tânărul îşi purta racheta ca o armă pe umăr, şi râdea. În ochii lui întunecaţi tresăria o ruşinată mândrie.

„Ai jucat distrat de-a binelea" îi zise el lui Gaston care se oprise să-şi aprinză o ţigaretă. „Altfel cu greu te-aşi fi biruit astăzi".

„De ce tocmai astăzi" îl întrebă Gaston indiferent. Şerban râse dar nu dădu nici un răspuns.

O luară pe aleea ce ducea spre casă. Şerban îşi încetini mersul. Şi dintr'odată zise: „Sunt foarte curios ce impresie o să-ţi facă Sonia. Dar D-ta o să taci ca de obiceiu şi n'o să-mi spui nimic".

Gaston ascultă, se întoarse încetişor: „Poate ne mai putem plimba încă un sfert de oră prin parc. Ne rămâne timp destul şi de îmbrăcat. Masa începe astăzi mai târziu". Se 'ntoarseră iarăşi pe subt copaci. Sub frunzarele boltite de-alungul râului în tăinuită sălbătăcie, Gaston prinse pe băiat de braţ şi-i zise:

„Ei povesteşte-mi în sfârşit ce-ai tot voit să-mi spui ziua întreagă".

Şerban mirat: „Am voit eu să-ţi povestesc ceva ? Te 'nşeli!"

Gaston se uita zâmbind la făptura acestui băieţandru discompus în gesturi; apoi îl

© BCU Cluj

luă peste picior: „Da, cred că m'am înşelat. Imi pari de altfel atât de liniştit încât fără îndoială nici o taină arzătoare nu se poate bănui în ochii D-tale. Iartă-mă te rog".

„Dacă începi aşa", zise Şerban încet, „atunci nu sunt deloc dispus să mă destăinuiesc".

„Aha", făcu în chip de constatare Gaston. „Nu vrei nicidecum să vezi în mine un om care ştie să păstreze secretele?"

Tânărul îşi încreţi fruntea: „Râzi de mine. Dar eu vreau cuvântul D-tale de onoare că n'o să spui nimănui ceeace afli acum dela mine".

„Spune astea Anicăi dela bucătărie", răspunse Gaston.

Şerban îşi aplecă capul. „Ai dreptate". Apoi dintr'odată, sacadat: „Ai să vezi pe Sonia în seara asta".

„Mă bucur, firește, că o voi cunoaşte", zise Gaston, umplând liniştea ce se căscase largă şi adâncă.

„Nu aşa" îl întrerupse Şerban. „Ah, D-ta ştii totul, nu mă lăsa totdeauna pe mine să vorbesc. D-ta ştii totdeauna tot ce gândesc.

„Continuă numai", zise nemişcat Gaston, „Curaj".

„Da, o iubesc", mărturisi Şerban, tare şi repede înroşindu-se.

Gaston se uita liniştit la el. După un timp băiatul se ruşină de această mărturisire. Ruşinea creştea şi-l zăpăcea. Gaston pentru a-l abate, răspunse liniştit şi uscat: „Nu mă îndoesc că ea se va arăta vrednică de această dragoste".

„Nu aşa", strigă violent Şerban. Lăsă braţul preceptorului şi lovi furios cu călcâele în ţărnă.

Râsul isbucni însfârşit vesel şi neastâmpărat şi din gura lui Şerban. Îşi îmbrăţişă vijelios prietenul mai în vârstă şi-l împinse de pe cărare în stufăriş. Se luptară un timp gâfâind, piept la piept şi Şerban ţipa scurt: „Ah, totdeauna, totdeauna îţi baţi joc de mine".

Gaston ridică în cele din urmă pe băiat cu braţele în văzduh şi-l întinse ca legat pe pământ. „Aşa, vrei acum să vorbeşti? Vorbeşti sau plec?"

După alţi câţiva paşi tânărul începu cu glasul încet şi răguşit de-o lăuntrică emoţie: „Nu ştiu dacă mă înţelegi. Eşti aşa de rece. Nu rece, dar stăpânit. Ştiu că aşa trebuie să fie bărbaţii. Şi eu mă voiu face ca D-ta. Să nu poată oricine citi în sufletul meu ca într'o gazetă. O să-mi dau silinţa, — dar —". El şovăi, căuta cuvintele, se prindea de piept. „Dela Paşti arde un foc aci înlăuntru".

„Un foc? Îmi place, dar trebuie să fie mistuitor" zise Gaston apăsând uşor pe cuvinte. Din glasul său întunecat dispăruse orice batjocură.

„Cum îmi mai redobândesc liniştea? scrâşni Şerban. „Mi s'a dus toată liniştea, de atunci şi până astăzi nu mi-am dorit decât un singur lucru: să vie Sonia, să vie să stea la noi sub acelaş acoperiş cu mine, în acelaş aer cu mine; şi-acum că se apropie mi-ar fi mai uşor s'o ştiu iar acolo unde cu ochii mei nu o puteam vedea".

„Dragul meu", începu Gaston, „tot ce încercăm pentru întâia oară e greu. De vrem ori nu. Cu atât mai mult iubirea! De iubit trebuie să iubim din capul locului sdravăn, sau cel puţin întâia oară bine de tot. Experimente nu încap aici. Bănuim aceasta şi stăm uluiţi".

Şerban zâmbi. „Dela Paşti mi-e nu ştiu cum... Mă aşteaptă par'că undeva un drum, ceva încă nevăzut şi neauzit, un lucru pentru care poate nu sunt făcut şi poate nici destul de tare şi pe care nu-l pot măsura dinainte. Întocmai ca la jocul cu bunica pe care totdeauna trebuie să-l pierd. Presimt că voiu fi bătut şi de astădată. Trebuie să ai mult noroc. Şi norocul totdeauna mă părăseşte".

Gaston nu-l întrerupse. Căuta cuvintele. Şi când începu să vorbească, o emoţie coloră sunetul liniştit al glasului său. „Nu băiete, nu e tocmai aşa. Eşti în ajunul unei lupte, nu al unui joc de noroc. Acel mare lucru care te aşteaptă undeva, puternic şi

© BCU Cluj

neînțeles, trebuie să-l întâmpini măsurat și cu puterile strânse. Nu e ca la joc, unde zarul norocului cade într'un fel sau altul; e ca în luptă unde ataci, lovești și te aperi. Trebue să fii încordat ca împletitura fără de meteahnă a unei rachete, încheeturile mânii trebue să fie tari și flexibile. Trebue să joci cavalerește dar totdeauna strâns și voinicește. Nu e vorba numai de Sonia, e în joc cea dintâi dragostea a ta, poate singura în viața ta, și poate că o să-ți aduci aminte de ea totdeauna".

O luară spre casă încet și prin vestibilul gol spre camerile lor, Gaston întinse băiatului mâna. Acesta i-o apucă cu putere, apoi zise dintro'dată treaz și liniștit: „N'o să ai desamăgiri cu mine". Gaston intră zâmbind în camera sa și deschise larg ferestrele,

După un sfert de oră eși iarăși în haină de seară. Se opri pe cele din urmă trepte, ascultând și iscodind. Pe-un jilț în vestibul se vedea o manta albă, prin ușile întredeschise ale camerelor răsuna depe pridvor vorbă și râs sgomotos, — un aer străin își făcuse apariția ca un duh mulcon în preajmă.

Trecând prin cameră Gaston păși înadins mai sgomotos și se feria să calce pe covoare. Inainte de-a apărea în pragul pridvorului tuși scurt și fără rost.

„Ah, ah, domnul Gaston e aici, preceptorul lui Șerban" zise Domnița fără a-și ridica ochii de pe gherghef. „Sonia încă nu-l cunoști, nu-i așa?"

Gaston făcu doi pași și întinse fetei, care-l privea cercetător mâna. Ea i-o scutură hotărât și cu putere. Și în acelaș timp își deschise puțin buzele fără de-așî descleșta însă cele două șiruri de dinți lucitori. Gaston se așeză pe un scaun, fără de-a mai aștepta gestul invitător al Domniței. Privirea lui alunecă o clipă peste făptura luminoasă și sveltă care stătea întinsă în fața lui în jilțul împletit. Câtva timp nu vorbiră nici unul. Când Gaston își deschise gura pentru a întreba dacă e mult praf pe drumul de țară (astăzi nu-și făcuse plimbarea călare), Sonia îl preveni: „Bunico, închipue-ți, la noi iarăși nu se mai vorbește decât despre scandalul pe care l-ar fi făcut Ionel la Paris. Eu nu cred toate poveștile astea. Dar de când tanti Catia s'a statornicit pentru vacanță la noi, statul la moșie a devenit insuportabil. Nu zău, o cunoști și tu. Sunt fericită că am putut să evadez pentru câteva zile din atmosfera aceea de clevetire și vorbărie profetică".

Domnița nu răspunse. Cu o hotărâre neașteptată, Sonia privi spre Gaston, la fața lui ale cărei trăsături armonioase păreau a o supăra Dece încreția ușor fruntea între sprâcene?

Gaston îi simți privirea dar nu se clinti. Își trase doar puțintel colțurile gurii în jos. Un sgomot ușor îl făcu să-și întoarcă dintr'odată capul. În ușă, pe covorul moale, sta Șerban șovăind încă în fața acestei liniști nemișcate, în așteptarea unui prilej spre a-și face apariția. Purta o bluză de marinar și pantaloni lungi, albaștri întunecați, mânile și le ținea la spate, capul ușor înclinat la o parte într'o sfială cercetătoare.

Și iarăși fără de a-și ridica ochii, Domnița zise: „Iată și Șerban, putem merge la masă".

„Ah Șerban", Sonia sări sprintenă din jilț. Își întinseră mânile. Șerban înroși și se înclină de mai multe ori, fata îi strânse degetele, i-le scutură violent și apoi cu veselie de băețandru îi transmise salutări din partea unchilor și mătușilor, din partea verilor și a verișoarelor, din partea cânilor și a cailor. „Ei acum să ne vezi, Șerbane! Se începe viața. Cai sunt toți sănătoși? Mingi nouă de tenis ai cumpărat? Astă-vară erau așa de proaste, ți-aduci aminte? Dar atunci erai încă un băiat, un copil, și Andrei și cu mine de câte ori voiam să ne scăpăm de tine, te trimetem după nuci. Astăzi umbli în pantaloni lungi! Ia'n uitați-vă la el! Pentru mine te-ai îmbrăcat așa — ce?

Domnița aruncă o privire repede și neobservată spre Gaston. Ochii lui străluceau râzând.

„Șerban se 'mbracă după cum găsește de cuviință", hotărî Domnița, aplecându-se din nou peste gherghef. „El are destul gust și'n privința aceasta nu primește sfaturi. De altfel nici tu nu trebuie să fii prea închipuită!"

© BCU Cluj

„Nu, nu, n'ai nici un motiv", întări Şerban, trăgându-se deandaratele spre balustrată. Privirea lui sbură neajutorată spre bătrâna Domniţă. „Vezi, eu mi-am adus tocmai pentru tine rochiile cele mai scurte" strigă Sonia netulburată şi se întinse drept, ridicând braţele'n văzduh. Din pantofi i se iviră glesnele înguste şi înalt modelate. Făptura ei sveltă şi încordată păru ţâşnirea unei flăcări. „Vezi: eu ceva mai tânără, tu ceva mai în vârstă, totdeauna buni camarazi". Îi surâse cu coada ochiului, îl luă de braţ şi voi să-l tragă spre scările pridvorului.

„Încotro, încotro?" întrebă Domniţa ridicându-se şi punându-şi lucrul de mână într'un săculeţ brodat, care atârna la spatele jilţului.

„Oh, da, am uitat că trebuie să mergem la masă", râse Sonia, „voiam să dau o raită pe la grajduri. Călăriţi des?"

„Aproape zilnic, Gaston în fiecare zi", zise Şerban grăbit.

„Straşnic. Călăreşti bucuros?" îl întrebă ea pe Gaston. Şi fără de-ai mai aştepta răspunsul: „Ştiai să călăreşti şi înainte de a veni aici? E foarte curios. Mi am închipuit totdeauna că pe la D-voastră în Elveţia sunt numai munţi şi catâri înceţi şi greoi. Poţi să te ţii bine în şea?"

Gaston sta zâmbind în faţa ei, ea-l examină din creştet până'n călcâie.

„Joci şi tenis, ştiu, Şerban mi-a vorbit mult şi cu entuziasm. Mi-am făcut însă cu totul altă icoană despre D-ta. Ciudat Te credeam mai mic, dar eşti mai mare decât mine. Joci desigur foarte bucuros lângă reţea? Cu o sută de şiretlicuri, ce? Ei, vom vedea".

Şi se 'ntoarse pe un picior, luând-o înaintea lui pe uşă. Un vârtej de parfum se ridică învolburat după ea.

Gaston o urmă şi se uită la făptura ei legănată pe paşi largi ca pe nişte coarde, cu mişcări aproape invizibile din şolduri. Gaston îşi strângea cu dinţii buza de jos. Dar zâmbind şi fără nici o urmă de ciudă tăinuită pe faţa arsă de soare se aşeză în faţa ei la masa rotundă, alb aşternută.

*

„Out" strigă Şerban şi-şi smânci racheta înapoi pentru a lăsa mingea să sboare zbârnâind pe lângă el. Se ridică din poziţia aplecată de mai înainte.

Glasul Soniei se auzi ţipând din celălalt capăt al locului alb de tenis, peste reţea: „Cum out?" Ea şi făcuse doi paşi schimbându-şi poziţia şi sălta în preajmă pe călcâe moi.

„Da, e clar: a căzut aici". Şerban arătă cu racheta o pată netedă de nisip dincolo de linia spoită alb.

„Dar eu am văzut tot atât de clar că mingea a fost bună", se îndârji Sonia. „Îmi dau perfect seama de mingile mele".

Tânărul dădu din umeri: „Aşadar patruzeci, cincisprezece".

„Nu". Sonia se apropiase de reţea sprijinindu-se cu amândouă mânile. „Dragă vere dacă tu spui că mingea mea a fost out, trebuie să ştii ce vorbeşti. Îţi dau încă o minge. Şi aşa nu ai o situaţie prea strălucită".

„Las", zise Şerban. „Treci dincolo, la dreapta!"

Sonia porni cu paşi înceţi, dar hotărâţi, spre stânga.

„Nu, mingea a căzut înăuntru. A fost foarte bună", strigă tânărul, „nu înţelegi Sonia?"

„Mai înainte ai spus că a fost out, acum spui c'a fost înăuntru. Iată încă o minge. Aşa vreau eu". Într'un avânt rotitor se învârtiră braţ şi rachetă; avântul îi înălţa făptura pe vârful picioarelor: mingea repezită din împletitura de coarde surd sunătoare ţâşni tocmai peste reţea şi ricoşă de pe teren în faţa lui Şerban cotind pieziş în jos. Tânărul se prefăcu că nu o poate prinde. „Aşa nu vreau, Şerbane, eşti nesuferit", strigă Sonia, lovind cu piciorul în pământ. „Sau jucăm cum se cuvine sau las jocul în plata Domnului".

© BCU Cluj

Şi asvârlindu-şi capul înapoi se duse în celălalt colţ, îşi culese cu racheta încă o minge de pe pământ şi-o prinse c'un gest sigur din văzduh.

Soarele de dimineaţă înecă locul de tenis. Nisipul tare şi reţeaua albă străluceau, capetele de metal ale celor doi stâlpi luceau: pe jumătate în umbra marei umbrele-cort, pe jumătate în lumină, ardea haina roşie a Soniei. Împrejurul reţelei de sârmă atârnau din copaci frunze verzi, zămoase, neclintite şi obosite în aerul dimineţei.

Câtva timp nu se mai auzi decât sgomotul rachetelor, alunecarea scrâşnitoare a pantofilor albi pe pământul uscat, pasul repede şi plin de zel a lui Şerban, pasul măsurat şi sigur al Soniei, şi numărarea înceată după fiecare joc. Din când în când se apropiau amândoi în careurile ce se întâlneau la reţea şi tânărul îi întindea mingile ce le adunase cu raheta. Ea luă trei într'o mână, lăsând celelalte să cadă. După ce isprăviseră din nou un joc, Şerban zise indiferent: „Cred că am putea mai bine să ne plimbăm puţin în parc prin umbră. Prea începe să fie cald aici". Ea zâmbi. „Ţi-e prea cald? Nu mai rezişti? Eu vreau să mai jucăm".

„Ei, atunci firește că mai jucăm". Şerban se aplecă sprinten după mingi.

„Şi pe urmă — nu ştii că am făgăduit profesorului tău să-l aşteptăm la tenis", întrebă ea uitându-se în văzduh.

„Gaston încă nu s'a întors", răspunse Şerban c'o jumătate de gură, gâfâind din greu. „Nu e sus în cameră?"

Şerban răspunse aproape enervat: „S'a dus călare la gară să aducă poşta; cel puţin aşa mi-a spus la dejun. Mai va pân'o veni, poţi să tot aştepţi!"

„Eu să-l aştept? Ce-ţi închipui?" Râsul ei încremeni în hohotitoare mândrie. „Ne-a făgăduit că o să ne caute la tenis. Sau n'are obiceiul să-şi ţie cuvântul?"

Şerban ridică braţul şi mingea sbârnăi. Tot atât de sigur şi scurt arcuită mingea veni înapoi. Mici rotogoluri solare fluturau pe nisip. Cele două făpturi în haine luminoase săltau încolo şi încoace, înapoi, înainte, se aplecau la pământ, se ridicau ca resorturi, întindeau braţele, şi săreau în văzduh pâlpăind ca nişte flăcări peste locul de tenis scăldat în lumină şi dogorît de soare.

Dintr'odată în mijlocul jocului Sonia îşi aruncă racheta şi se duse în umbra umbrelei.

„Să mergem în parc" zise ea liniştită, luându-şi haina de un roşu spălăcit de pe bancă, „În cele din urmă, dacă dascălului tău îi convine să ne facă să-l aşteptăm numai de dragul călăritului..."

Şerban îi ţinu haina. Ea îşi vârî încet braţul într'o mânecă, apoi în cealaltă, ap'ecându-şi capul. Şerban închise ochii. Căldura soarelui ţâşni ca un val fierbinte din mătasa roşie.

„Ei, ajută-mi. Nu vezi că gulerul mi s'a îndoit la ceafă?" zise Sonia nerăbdătoare şi cu amândouă mânile îşi prinse umerii: „Nu vezi?" Şerban îi atinse tremurând şuviţele de păr de pe ceafa umedă, răcoroasă, dându-le la o parte şi îi îndreptă gulerul. Ea îşi ridică mulţumită capul. In clipa aceasta Şerban, şovăitor, însă cu puternice braţe tinereşti, îi prinse părul şi fruntea, îi aplecă capul la pieptul său. Ea cedă râzând. Dar când Sonia văzu desupra ei ochii lui mari şi plini de spaimă se smânci din încleştare: „Mă plictiseşti, iubite şi tinere verişor".

„Sonia" suspină el din adânc, ridicându-şi mânile la piept.

Ea zâmbi. „La Paşti ne-am dat cuvântul să ţinem cu prietenie unul la altul. Îţi mai aduci aminte? Ne mai ţinem de cuvântul dat sau nu?

„Da, îl ţinem", bolborosi el şi în jurul gâtlejului simţi ca o mână ce vrea să-l sugrume. Se depărtă puţin de Sonia, se întoarse, se opri neajutorat privind neclintit în gol peste locul strălucitor de tenis. Simţi un junghiu în ochi. Sonia se aşeză pe bancă

© BCU Cluj

şi-l observă cu luare aminte. Bătea pământul cu pantoful alb. Tocmai voia să-i spună ceva când Şerban zise tulbure şi fără de glas: „Gaston s'a întors. Îl aud sus pe scări".

Sonia se ridică de pe bancă, iscodi, se apropie.

„Gaston vine călare pe alee în jos, îl auzi?" continuă Şerban în grabă, „vine aici".

„Haide în parc repede", şopti Sonia şi-l prinse de braţ.

Se strecurară prin portiţa de sârmă şi se furişară în umbra copacilor pe poteca îngustă şi apoi intrară prin frunzişul stufos în întunecimea răcoroasă a pădurii.

Sonia pufni în râs luminos: „Acum poate să ne tot caute". Şerban îşi trase aproape invizibil colţul gurii. Ea-l scutură de braţ. „Dar de ce mutrele astea? Nu-ţi face haz farsa?

„Ba da" aprobă el, „căci altfel când suntem singuri nu mi se dă nici odată prilejul pentru aşa ceva".

„Dacă aş fi în locul tău aş găsi asemenea prilejuri. Crezi că eu cu guvernantele mele...?"

Şerban o întrerupse aspru: „El — e cu totul altceva". Apoi mai încet: „El mi-e mai mult prieten decât dascăl".

Ea tăcu mirată. Se întinse, îşi înălţă capul şi zise: „Se poartă par'că ar fi un membru al familiei".

„Îl iubim foarte mult", răspunse Şerban, voind parcă să-l apere. Căută cuvintele. „Dar de ce toate discuţiile astea despre el? Tu nu-l cunoşti încă deloc".

„Acum se poate întoarce iarăşi călare acasă, când o găsi locul de tenis gol. Înfunde-se în cărţile lui".

„Tocmai asta n'o s'o facă" zise batjocoritor Şerban.

„Treaba lui. Ce-mi pasă. Din partea mea..."

„Se va duce să-şi facă baia".

Apoi ea tăcu. După câtva timp, când Şerban tocmai se gândea cum i-a prins capul strângându-l la sine, ea zise scurt şi tare: „Ce-i drept, toate astea îmi plac la el".

Şerban tresări uşor. Ridică o piatră şi o svârli în creasta unui copac după o cioară, care dispăru în sbor încet şi greu. Sonia urmă cu privirea sborul pietrei. El se aplecă după alte şi alte pietre şi începu să le asvârle ca din praştie spre felurite ţeluri. Se alătură şi ea la acest joc, şi de câteori îşi îndoia făptura sveltă înapoi şi arunca piatra cu braţul încordat, nu peste cap ci pieziş, pe lângă trup — Şerban se simţea ispitit să o ridice pe braţe şi s'o răpească. Când se întorcea spre el râzând şi chiotind: „Am nimerit!", el închidea pleoapele şi se apleca pentru altă piatră.

Dintr'odată ea o luă razna prin stufăriş, el după ea într'un trap impasibil. Verdele închis al crengilor şi trunchiurilor înghiţi culorile ei vii. In arcuri mari îl ispitea în stânga şi în dreapta prin sălbătăcia părăginită, şi se opri dintr'od tă în marginea unui luminaş îngust înclinat spre lac.

„Să ne aşezăm acum în soare" zise ea şi se aşeză pe jumătate după o tufă de alun, în iarba înaltă. Îşi propti braţul stâng în pământ, cu mâna dreaptă răsucea un spic între dinţi, privind în sus la faţa înfierbântată a lui Şerban. „Ei, ce stai la gânduri?" Liniştit se aşeză şi el înapoia ei, cu picioarele lungi întinse.

„Mai aproape, aici", îi porunci ea, „aşează-ţi picioarele de-acurmezişul ca să-mi răzăm capul, am nevoie de pernă!"

El făcu întocmai. Ea îşi sprijini conciul de genunchii lui, îşi mai potrivi capul în sus şi în jos, până când se g'si în aşternut potrivit şi-apoi închise pleoapele. Serban îşi propti braţele înapoi în pământ. Şalele îl dureau, mânile începură să-i tremure. Infierbântat îşi implântă degetele în iarbă scurmând pământul cald şi uscat. Ceafa obosită nu-i mai putea ţine capul. Soarele amiezii îi dogorea creştetul. In umbră sta faţa ei.

Privirea lui încremenită şi plină de ură tresări speriată. Băgase de seamă că genele

© BCU Cluj

ei fluturau încet şi că pleoapele ei clipeau uşor întredeschise. Nu-i vedea ochii, dar îi simţea uitătura iscoditoare şi încet ridică şi el capul pentru a se uita peste lac.

Neted, lucitor şi nemişcat dela un ţărm la altul se 'ntindea lacul. Dar departe, se zărea o spărtură în oglinda strălucitoare, o brazdă arunca unde liniştite spre stânga şi dreapta şi la capătul brazdei, care înainta, se ridica şi se cufunda un cap şi lucea din când în când un braţ. În arc larg brazda se întinse spre celălalt ţărm. Un om ieşi din apă. Acum sta în livadă, în iarbă până peste glesne. Acum păşea trecând prin luminiş spre umbră. Un cal ridică nările din iarbă sforăind şi întorcându-şi capul spre cel ce se apropia. El se aplecă, ridica un căpăstru ce se târa şi vârî oţelul în dinţii roibului. Şi în sfârşit iată-l sărind pe spatele neted al animalului. Ca o singură umbră o luară la goană cal şi călăreţ, peste livada însorită, bruni amândoi şi înecaţi în lumina orbitoare, strălucind ca arama, pătrunseră prin trunchiurile înalte şi fără de frunze în umbra întunecoasă. Copite răsunară surd din temelii cu muşchiu, crengi uscate se auziră trosnind, pe urmă iarăşi linişte. Neted şi strălucitor se 'ntindea lacul, fierbinte şi uscată livada, grea şi îngustă umbra la marginea ei.

Sonia îşi aplecă încet genele. Şerban îi simţi capul uşor tremurând între genunchi. Peste crestele copacilor în apus, se ivi în amiaza liniştită un nor rotund, greu, alb, ca de plumb.

Dogoarea tremurătoare a după-amiezii pătrundea arzătoare prin uşa întredeschisă în camera unde se făcuse înadins întuneric. Prin deschizăturile tablelor dela ferestre se împlânta lumina îngustă şi ascuţită ca un pumnal în culorile şterse ale covorului.

„Ei, facem o raită călare, sau nu?“ întrebă Sonia, punând paharul cu apă răcită cu ghiaţă, din care a băut, aspru, pe masă.

Şerban se ridică, greu şi şovăitor, de pe scaun: „Dacă ţii cu tot dinadinsul, — dau ordin să se pună şelele pe cai“. Gaston nu se clinti. Se uita încremenit prin uşă în aerul tremurând al după-amiezii.

„Copii, mi-e teamă să nu vină o furtună“, ţinu să vestească bătrâna domniţă.

„Cum credeţi“. Sonia dădu din umeri plictisită, Strângea buzele, ochii îi alunecară spre Gaston. O rugăminte şi o furie copilăroasă ardeau în ei. In chip neaşteptat Gaston zise tare, zâmbind:

„La dreptul vorbind, anevoie poţi să vezi ceva mai frumos decât înălţarea unei furtuni pe şes. Am putea să mergem spre dealurile cu vii; calea e umbroasă şi nu e prea departe“.

„Da, să mergem“, jubilă Sonia. „Şerbane, du-te pune şelele pe cai, da?

Băiatul ieşi încet. Bătrâna domniţă se ridică zorită după el.

In cameră, linişte, dogoare topită în prag. De departe sgomotul unei uşi trântite.

„Trebuie să jucăm tot cum ne cânţi? Incăpăţânarea D-tale e deadreptul absurdă“, zise cu glasul uscat Gaston.

„Nu-i aşa?“ răspunse curtenitoare Sonia, îndreptându-se spre uşă, în lumină. Ea purta o haină de călărit, strânsă, albastră, şi cisme brune deschise. Izbi cu piciorul tabla trasă a ferestrei, deschizând-o. Se răzimă în pervazul uşii şi privi peste pietrişul orbitor din faţa pridvorului.

Gaston o observa, simţea că Sonia voia să vorbească, auzia par'că şoapta cuvintelor ce voia să-i spună, dar nu prindea încă înţelesul lor nerostit. Cu o încordată aşteptare el i se uită în faţa puţin întoarsă, când ea zise însfârşit cu indiferenţă:

„Aseară mă îndoiam de arta dumitale de a călări. Dar mi-ai dat o straşnică lecţie. Iartă-mi îndoiala“

Gaston surâse nesigur. „Cum? Nu înţeleg. Când ai avut prilejul de a mă examina? Ce-a putut să-ţi înlăture îndoielile? N'ai de unde să ştii“.

© BCU Cluj

„Ba da", zise ea încet. Şi după un răstimp, în care lumina părea că tremură şi mai dogorîtoare în jurul făpturii ei svelte, ea'şi întoarse capul spre el, zâmbind: „Azi dimineaţă. Ţi-ai luat baia, pe urmă ai călărit prin pădure".

Gaston închise ochii, îi deschise şi iar îi închise. Vârtejuri roşii creşteau în dogoarea galbenă. Pe urmă trupul lui se redobândi şi fu gata pentru orişice.

„Mai rămâne tenisul. Aci încă n'ai pierdut jocul cu batjocura d-tale!" Spunând acestea, el simţi cum cuvintele scăpau de controlul voinţei sale.

Ea zâmbi batjocoritor. „M'am ferit înadins să joc tenis cu D-ta".

„Ţineai prin urmare ca tocmai eu să nu te învinge".

Sonia intră din nou în umbra camerei şi se opri în faţa lui Gaston care o ţintuia cu privirile. „Doreşti să recunosc?"

El răspunse aspru: „Atunci regreţi că ai pierdut prilejul unei înfrângeri".

Ea tăcu şi-şi înclină puţin capul. El se strecură pe lângă ea în pridvor. Lumina de-afară era, oricum, mai răcoritoare decât spaţiul înăbuşitor şi întunecat în care sta ea.

Gaston se duse spre grajduri în aşteptarea lui Şerban care venea cu trei cai înşeiaţi. Roibii erau neliniştiţi şi urmau fără de voie pe cel ce-i trăgea spre pietrişul luminos din faţa casei. Ajungând lângă Şerban, Gaston apucă mâna care ţinea căpestrele şi zise în grabă: „Dă drumul cailor în parc, spune-i că ţi-au scăpat dela iesle. Nu e bine să călărim azi".

Şerban îi aruncă o privire încruntată şi trecu pe lângă el trăgând cu mâna încăpăţânată caii nărăvaşi. Din casă răsună tare şi nerăbdător strigătul Soniei: „În sfârşit". Ea lovea peretele cu cravaşa.

Încălecară tustrei şi porniră pe subt copacii înalţi, pe poartă. Pulbere grea se învolbura pe drumul larg al satului subt copitele cailor, aşezându-se ca nouri pe iarba care tivea drumul, şi peste livezi. Din porumbişti înalte cu foile ascuţite se iveau coperişuri piezişe de pae; câni căscau leneşi printre copii bruni şi goi. În trap uşor călăreau tustrei laolaltă. Ţăranii se fereau şi-şi mânau carele cu boi de pe drum, pe câmp zoriţi şi cu îndemnuri urlate vitelor. Sonia da serioasă din cap de câteori era salutată; Şerban nu ridica ochii din pământul uscat şi prăfos.

Lângă stâlpul de lemn din faţa crâşmei satului, stăteau doi boi în jug, doi ţărani în umbra îngustă trândăveau subt streşină. Şerban încetini mersul ca'ului spre a lăsa pe ceilalţi doi să treacă înainte. Când Sonia îşi împinteni calul, cravaşa îi alunecă din mână şi-i căzu în pulbere. Gaston îşi înfrână calul, dar Şerban sărise. Calul său se sperie, sărind câţiva paşi înapoi. El întinse Soniei cravaşa şi se întoarse apoi să-şi prindă calul de frâu. Calul se ridică înalt pe două picioare, sărind într'o parte. Copitele răsunară izbindu-se tari de pământul pietros; un nor de praf se ridică. După câteva clipe Şerban ieşi din nor iarăşi călare potrivindu-se singur în şea şi scăriţe; calul îşi asvârli capul înapoi.

„N'ai putut să stai locului, să fi venit ţărănoii ceia?" strigă Sonia. Ea se înroşise şi-i îndemna calul. Gaston sta de-a dreapta ei, dar Şerban rămase de-acum în urma lor, tropăind prin norul de praf.

Ei cotiră de pe drumul mare de ţară peste livezile largi în jos spre râul care alcătuind părăiaşe sărace, se scurgea în matca lui largă, seacă şi pietroasă. Ogaşe de care arătau vadul. Năduf apăsător zăcea pe mâlul crăpat şi peste stufărişul ţepos; caii se cufundau adânc în nisipul cald. În mijlocul apei se opriră; setoşi, îşi îndoiră gâturile ca să bea.

Sonia netezea cu degelele coama calului şi zise dintr'odată fără a se întoarce către Şerban: „În ce priveşte întâmplarea cu cravaşa, trebue să recunosc c'am fost foarte stângace. Tu te-ai arătat ca întotdeauna cavaler şi bine crescut, iubite vere". Şerban tăcea. C'o smâncitură Sonia îşi împinteni calul şi ieşi din apă luând pieptiş ţărmul înalt de

© BCU Cluj

dincolo de pietre și nisip. Sus peste râu sta cal și călăreață, întunecați în fața unui nor alburiu, nemișcat și strâns ca un pumn uriaș.

Se îndreptară mai departe peste livezi ridicate în ușoare valuri, pe urmă pe subt pomi, și toți se aplecară pe coama cailor spre a trece pe sub crengile încărcate de rod. Frunzele le biciuiau obrajii și umerii. Luând-o mai încet pe o cărare boltită, acoperită de frunzare, Șerban își coti calul zicând: „Am o însărcinare pentru arendaș. N'o să țină mult. Dacă sunteți de acord ne putem întâlni iarăși la vad. Eu o iau dela casa arendașului drept în jos și nu mai trec pe aici".

Gaston se uită la Sonia. Răspunsul ei fu prompt: „Ne-am înțeles". Șerban dispăru între vițele înalte de vie.

De pe creasta dealului cu vii unde se opriră, privirile lor se rotiră peste șesul larg din care râurile scânteiau. Câmpurile se întindeau galbene între gospodării luminoase, șerpuitoarele drumuri de țară se pierdeau în livezi întunecate, câte un perete alb de casă strălucea și câte-o fereastră scânteia, iar în depărtare privelișteа se istovea albastră și aburoasă în ușoara rotunjire a mării! Umbre uriașe ca de mari plutitoare păsări treceau grele peste ogoarele de aur roșu și peste livezile verzi spălăcite. Printre nouri de plumb picurau stropi fierbinți de soare, cu fuioare cerești se apropia furtuna.

„D-ta nu iubești țara aceesta", zise Sonia.

Gaston tăcea.

„Ești străin aici și o urăști fiindcă n'o înțelegi" stărui ea.

„Nu", răspunse el șovăitor. „Dar simt că în curând va trebui s'o părăsesc, dacă vrea să rămân sănătos".

Ea râse. „Asta e o simplă închipuire. Pentruca acest văzduh și acest larg spațiu să-ți priască îți lipsește numai îndrăsneala. Ești laș".

„Se prea poate" replică el scurt.

In liniștea ce se făcu răsunau prelung cornurile pândarilor dela o podgorie la alta. Strigătul întunecat se îneca în văzduhul fierbinte peste colinele cu tufe.

Și tăcerile între strigăte deveniau tot mai lungi, tot mai grele și mai apăsătoare.

„Peste muche", zise Sonia dând pinteni calului. Prin valea ceea o cărare duce în jos spre câmp".

Gaston o urmă. Ea sta nepăsătoare în șea. Capul ei neacoperit era dat de spate. Nepăsarea aceasta îl atâță pe Gaston și mai mult și el zise supărat, uitându-se la părul ei înecat de soare și fluturând în vânt: „Nu înțeleg de ce te porți așa cu Șerban. Fiecare cuvânt al D-tale e pentru el o palmă nemeritată. Poate nici nu-ți dai seama cât de mult îi doare".

Indiferent, aproape vesel—veni răspunsul: „Incă n'ai făcut pe preceptorul astăzi ?"

„Nu", râse el amar. „L'am scutit pe Șerban de lecția mea pentruca să-ți ție de urât și să se bucure în libertate de vizita D-tale ?

„Și lecția pierdută vrei să mi-o ții mie ?"

„Nu asta nu", zise Gaston cu un glas de astădată mai moale. „D-ta nu vezi cum îl chinui ? Nu mai ești copil, și el te iubește".

Sonia se întoarse pe jumătate în șea. „Lecția D-tale e adorabilă. Crezi D-ta în adevăr că eu trec așa fără știre printre toate acestea adorări care mă tămâiază pe toate drumurile ?"

Ea-și scutură capul și-și zori calul. „Ce drepturi îi dă iubirea asupra mea ? Poate el să-mi ceară ceva fiindcă mă iubește ?"

Gaston dădu din cap. „Of, ce înțelepciune", continuă ea înveselită. „Unde am ajunge dacă la rândul meu aș ridica pretenții asupra unui al treilea fiindcă-l iubesc, iar

© BCU Cluj

acesta asupra unei a patra persoane, şi-aşa mai departe ? Iubeşti prezentând polițe ? Strașnică gospodărie ! Nu mă pricep în d'al de astea. Şi nici nu vreau să mă pricep".

Galopară tăcând mai departe pe sub bolțile de frunzare şi-apoi în largul şesului. Umbra unui nor îi întrecu estompând toate culorile.

„Ceva cloclotitor se petrece peste capetele noastre" zise Gaston zorit. Dar abia rostite, cuvintele acestea îl supărară. Işi strânse buzele. Sonia îşi scutură capul, izbucniră deodată în râs, se priviră.

„Şi de asta te temi? In adevăr ? Țara, văzduhul, bărăganul, oameni şi o furtună în mijlocul verii, ce e mai frumos ? Ah, şi eu care te luasem drept un voinic cu care poți călări până la capătul lumii, un voinic care ți-ar sta alături chiar dacă roibul ar lua-o razna, şi care ar şti să prindă frâul lăsat când eu însămi, trasă şi împinsă de toate bonele, guvernantele şi mătuşele ce mi-au binecuvântat tinerețea, nu mi-aş mai putea da seama unde e dreapta şi unde e stânga. Aşa te-am crezut, dar : — se petrece ceva clocotitor peste capetele noastre". Râdea furioasă. Inghițea lacrimi. „Nu, furtuna nu se descarcă în fulger şi tunet, vom avea numai o lamentabilă ploaie de țară, şi de asta mi-e groază şi mie. Mă simt deci mai bine acasă. Inapoi !" Izbi flămânzările calului cu cravaşa. Calul zvâcni — svârlind bulgări de pământ în urmă — săgeată peste câmpie. Faţa lui Gaston se umplu de pulbere şi iarbă ridicată. Şi el lăsă calului frâu liber.

O luară amândoi spre vadul cu frunzare, pe unde treceau carele peste povârniş. De pe dea'urile cu vii se repezi şi Şerban în galop spre şes. Gaston văzu în grabă în depărtare făptura sveltă a băiatului aplecat pe coama roibului, dispărând după o colină.

Caii o țineau goană unul lângă altul. Sforăitul lor şi tropotul surd al copitelor se îndârjia în scârțâitul şoselelor şi în răsunetul zăbalelor.

„Țiu pas" strigă Gaston — apucându-i frâul.

„Lasă-mi calul!" amenință Sonia. Il lovi peste mână. Roibii căzură în trap.

„Am să-ți arăt că ştiu să-l înfrânez!" râse el.

„Ți-arăt, ți-arăt!" se'nfurie ea. „Numai atâta vrei, să arăți ce ştii şi ce poți, şi că nimenea nu te întrece ! Lamentabilă ambiție de preceptor. Dă-mi drumul! Acum e prea târziu. Ai pierdut jocul".

„Asta-i joc" chioti el. Ii apucă părul despletit şi-i trase capul pe umărul său. Ea se lăsă râzând.

Cu o smâncitură — caii porniră dintr'odată la goană, cu capetele în lături.

„Şerban" țipă Sonia. Mâna ei arătă peste şes.

„I-a scăpat calul" şuieră Gaston strângând din dinți. Coti pe țărm în sus pe lângă stufărişul, după care se adância albia râului.

Zece salturi de cal mai departe în faţa lui, roibul nebun al lui Şerban sfâşie stufărişul — pulbere şi pietre țîşniră de sub copite—şi fără stăpân, împroşcând apa râului, o ținu razna şi dincolo peste câmpie subt norii cari atârnau negrii.

Gaston sări din şea, aruncă Soniei frâul şi coborî în albie.

Băiatul zăcea cu braţe largi deschise în pietre. Stropi mari de ploaie începură să cadă ştergând sângele ce isvora din tâmple, de pe fruntea arsă de soare. Ochii lui mari deschişi încremeniră uitându-se la Sonia care — cu trupul aplecat — sta sus în stufăriş între cei doi cai. Când Gaston îngenuchie strigându-l tare pe nume, ochii lui Şerban nu mai clipeau...

© BCU Cluj

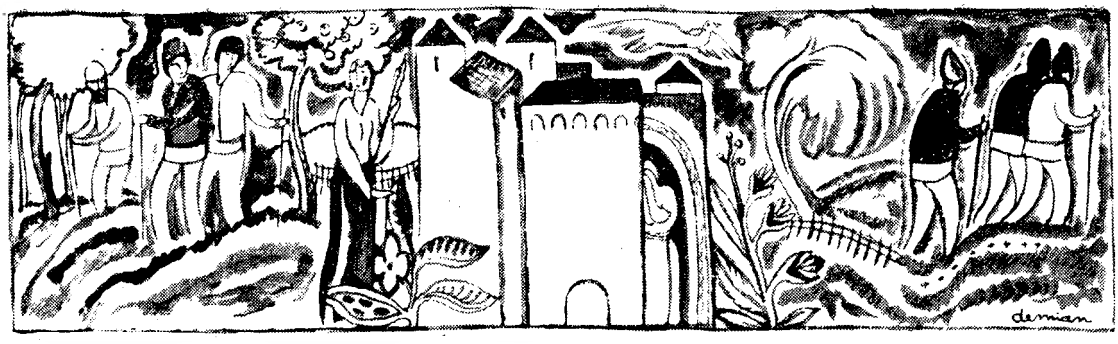

E L E G I E

DE

ION PILAT

Stă vântul deodată pe iazuri,— și stelele toamnei.
Vâslind din aripe bătrâne ca ziua și noaptea,
Un stol se înșiră de ducă sub zodii ; dar nimeni
Nu știe să răstălmăcească azi semnele firii...

Și fumul rămâne albastru pe sate și frunza
Rămâne pe umăr ușor ca o mână uitată,
Și timpul se-adună, cenușă, în ornicul serii.

Aleea cotită te-aduce de unde plecase.
Bătrânul găsește întrânsul flăcăul din vremuri.
Păstori au venit dela munte ; proptiți în toiaguri,
Întreabă luceafărul care lucește pe staul.
Dulăii cu botul pe labe le stau la picioare
Și turmele lor împietrite, s'au strâns pentru noapte.
O lampă se-aprinde în casă și omul deschide
Iar cartea cea sfântă, citește iar slovele sfinte.
Femeea întinde pe masă o pânză curată
Și frânge iar pâinea și varsă iar vinul. Copilul
Privește Icoana, Icoana privește copilul.
In poartă așteaptă ologul și orbul șoptește :
„La cină am stat în Emaus și astăzi cu Domnul".
Dar nimeni nu vede minunea, n'aude cuvântul...
Și totul rămâne în lume, doar pasărea sboară.

© BCU Cluj

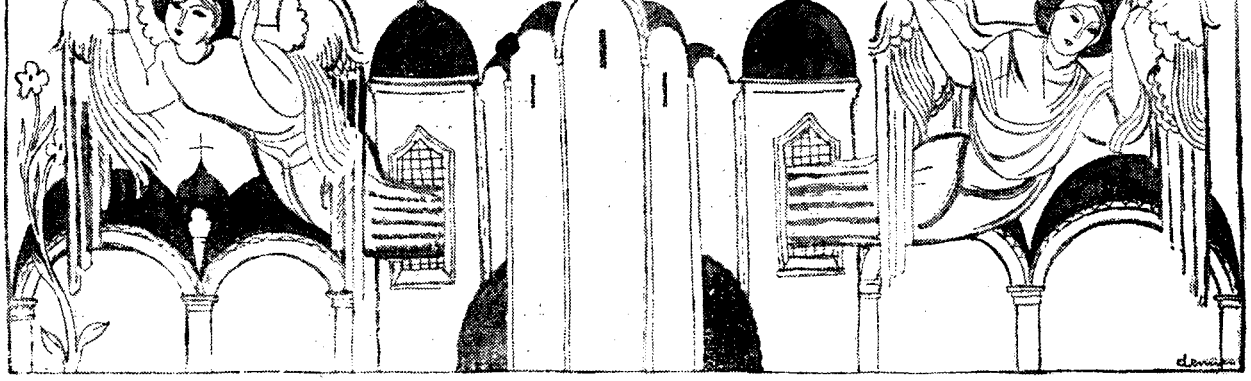

CARTEA MUNTELUI SFANT

DE

SANDU TUDOR

ÎNAINTE-CUVÂNTARE

Această înainte-cuvântare trebue socotită asemenea unei desverigări sonore, unei deschideri spre o smerită zugrăvitură înfăptuită cu înţeles muzical de vorbe. Sâmburele care stă în inima cărţii se poate tâlcui aşa:

Incerc îndrăsneala să duc mai departe la lume, marele descântec auzit în străbunul Munte sfânt al Atonului.

Descântec? Omul deobşte a moştenit sufletul ucigaşului şi al isgonitului. In el trăeşte nevoia fermecării, nevoia să uite de greutatea de a se purta pe sine veşnic singur. Aşa lumea a ajuns groaznica şi uriaşa cântare a morţii şi omul veşnicul ei vrăjit. De aci uşurinţa, plăcerea chiar, prin care omul se minte pe sine, cu care se închipue altul decât este, de aci carnavalul măştilor. Nu vedeţi şarpele pământului, tovarăşul verde de la pomul binelui şi răului, urcat ca să vă mulţumească, pe deasupra lumii şi fluerând din cavalul fermecat melodiile celor mai uluitoare vrăji ale lui? Iară fiindcă nici un cântec nu este fără de răspuns, fără ecou, omul ameţit duce mai departe cântecul vrăjirii. Tot pământul şi lumile toate îl repetă şi gândurile lor se zugrăvesc în toate culorile unui nefiresc rai şi fiecare îşi uită de adevărata lui fiinţă. Preschimbăm la faţă totul, sub ameţeala trandafirie a viselor şi dorinţelor şi ne depărtăm dela adevărul vieţii. Năzărirea noastră este singurul înţeles al acestei vieţi sau mai bine zis fluerul fermecat al şarpelui. Adevărul, e socotit drept golul zădarnic din vrana acestui fluer al vrăjirii.

Cu adevărat printr'un cântec, printr'o încântare, ne-a acoperit ruşinea, întunericul căderii omului, iară printr'un descântec, Marele-Descântec, ni s'a adus mântuirea. Tragedia omului de azi mai mult ca oricând e tragedia vrăjirii şi mai ales a propriei vrăjiri. Omul nu mai ştie ceea ce este cu adevărat.

Am auzit, în această răsbatere peste ţara Sf. Agure, la tot pasul melodia Marelui Descântător. Năzuesc să o repet aci într'un depărtat şi smerit ison, ca o datorie a sufletului ce a simţit înfiorarea desvrăjirii şi a trăit o clipită marea vedenie a liberării din urmă.

Am călcat cu talpa patruzeci de zile şi nopţi peste tot acest pământ ciudat, cel mai ciudat cu putinţă. Nu se poate înţelege fără de lucrarea unei tainice minuni, cum a putut să se păstreze aci în mijlocul mării egeice, peste atâtea veacuri de grozave sdruncinări

© BCU Cluj

ce au dărâmat așezări și împărății lumești fără de număr, nu se poate înțelege fără lucrarea unei tainice minuni, cum a putut dăinui aci în plină lume a civilizației, acest ostrov al primitivismului ascetic așa de fără de asemănare cu tot ce-l împresoară.

De vei urca acolo în acest Munte, să trăești zi de zi din hrana minunii lui, din uimire în uimire vei descoperi că aci, datorită aceluiaș secret negrăit, viața nu se mistue niciodată în cenușa zădarnicului desgust, așa precum se mistue în lumea noastră firească, ci urcă să lumineze cu înflăcărări de psaltire și liturghie veșnică, până la picioarele de aramă roșie ale unicului Hristos. Iară de vei avea îndelunga răbdare, să te dai biruit pe deplin Mângăetorului, Domnul atotputernic al acestei țări, inima ta de piatră pâine caldă se va face, și vei plânge aflând că aci numai dragostea lui D-zeu e socotită lege. O, darul sfintei și îndelungatei dragoste, el e tragedia sufletului omenesc aci, lăuntrica și muta tragedie a luptei cu tine și cu D-zeu, tragedie în care fiecare simțământ poate fi o groaznică nenorocire, unde fiecare dorință poate fi o mare și neașteptată întâmplare, în care cel mai mic gând, o pricină de cădere sau de mântuire, în care lacrima e o rouă, un semn neîndoios și nădăjduit. Fiindcă și în dragostea de D-zeu ca și în orice dragoste, nu ești sigur până nu ai plâns. Inima ta și buna și nemărginita inimă a lui D-zeu, pentru a se înțelege deplin, trebuesc să isbucnească la un loc în lacrămi și suspine ascunse, să treacă prin liturghia lacrămilor în care tăcerea grăește cu vorbele cele nespuse. Așa afli cel mai mare bun cu putință în această lume, bucuria atingerii celei vii a Lui. Așa îl poți întâlni și atinge rănile palmelor Lui, pe fiecare potecă de calvar a Muntelui, în fiecare suflet de om de aci. Înțelegi că dacă până azi nu L-ai aflat cu adevărat e numai că nu-L cercetai acolo unde binevoește să odihnească: în inimile oamenilor. Aici afli viu bucuria acestui adevăr evanghelic.

Da, nimic nu poate fi mai răsturnător sufletește pentru un om al veacului de față, decât o călătorie prin întinsele păduri și pustietăți ale Muntelui-Sfânt, printre cele două zeci și una de cetăți ale marilor mânăstiri împărătești și apoi printre sutele de mici bisericuțe de pe stânci și din peșteri, dar mai ales printre cei șapte mii de călugări împreună petrecători și pustnici, care în acelaș timp, în fiecare zi și din miezul nopții și până în mijirea altei zile, stau neclintiți ca niște făclii în fața altarelor, mistuindu-și în lacrămi de foc, rugăciunea lor pentru lumea întreagă.

Dar această mărturisire face să răsune în mine un alt strigăt încercat: Ce trist e să te simți omul îndobitocit al civilizației! Ce trist să înțelegi că trăim din pângărirea firei dumnezeești din noi!

Sufletele mărunte, sau cele uscate, cele sărăcite și jefuite pentru totdeauna, pe care sgomotoasele mici iluzii ale vieții noastre „zilnice" le îndestulează cu senzualismul lor lipicios, nu pot pricepe cele rostite aci.

Respectabilele figuri ale zilei, cu apucături și idei practice, fără nici un vis ceresc și fără nici o slăbiciune, puternicii clipei care n'au suferit din pricini în afară de interesul sau deșertăciunea trufiei lor, cei ce-și găsesc grabnic o grasă mulțumire în tot ce poate să le dea pământul, cum vor putea aceștia înțelege viață celor ce s'au desbrăcat până și de ei înșiși, și în vitejia sufletelor și în nevoințele cele de peste fire, cu primejdia de a se pierde, nu au decât năzuința unei răsplătiri de peste viață?

Sau acei domni subțiri ce-și învârtesc în tidva lor savantă câteva împrumutate gânduri ruginite ale răsvrătitei lor zeități Rațiunea, cum vor putea măcar recunoaște bogăția sfintei barbarii care de mii de ani trăește în această singuratecă țară de munți, în luptă nevăzută împotriva „civilizației", fiara cu șapte capete, care a nimicit în noi harul și duhul rugăciunii prin care ne legam de ceruri, de a făcut din noi numa noroadele triste ale pământului?

© BCU Cluj

De vor deschide scoarţele acestei cărţi unul din astfel de cinstiţi cititori, să le strângă repede înapoi. Fac o cinstită şi netrufaşă mărturisire de la început. Aci nimic nu îmbie poftele domniilor lor.

Cartea de faţă ne este râvna să fie, pe cât mai credincios, o smerită carte a ceasurilor şi a clipelor de noapte, de amurg şi zori petrecute printre pusnicii în rugăciune, un ceaslov de călătorie, în care pas cu pas să ajungem să se adune toate semnele duhovniceşti pe care le-am văzut şi auzit, în patruzeci de zile şi de nopţi de drum.

Cartea de faţă ne este drag să fie un ison sufletesc pentru marea prietenie întru Hristos ce trece şi urcă slobodă de vrăjile lumii aceştia spre altarul sfintei schimbări la faţă care e zidit în piscul cel mai de sus al muntelui Atonului, să fie ceva din muzica mersului de veacuri al călugărilor şi pusnicilor, aceste suflete mari de copii simpli şi primitivi, urcând la umbra nemărginitei cruci din care peste vremuri atârnă bunul D-zeu spânzurat în patru piroane.

Insă în nevrednicia ta, omule, când vrei să mărturiseşti un adevăr de trăire, atingi fără să vrei marginile vorbei omeneşti. Numai când voeşti să spui totul încerci marea stângăcie : stângăcia nepotrivirii cuvintelor. Ajungi aşa să pricepi că adevărul care ţi s'a strecurat în inimă şi în minte nu se poate aşeza în cumineţenii de uscat stil gramatical, după ştiute reguli academice. Simţi că-ţi trebue un ajutor din altă parte, care să-ţi dea graiul minunat de simplu a celor dintâi povestitori ai lumei.

Cu câtă uşurătate se aşterne însă scrisul când vrei să vorbeşti despre ceva pe care nu-l cunoşti, pe care îl ştii doar din cărţi, din auzite sau îl născoceşti din năzărirele gândului. De încerci însă să vieţueşti un adevăr, grea e străduinţa mărturisirii şi mai ales să-l furi în mlădierea slovelor. Iţi aminteşti atunci, de ce marii vieţuitori ai pământului şi ai cerului nu au scris decât în sufletul oamenilor. Cu grai viu, precum faptă vie erau ei înşişi, scriau aleşii în amintirea vie a mulţimilor, scriau cum ai scrie pe întinsul nisipului sau pe luciul apelor cu sânge şi cu duh îndurerat.

Aşa cu toată nevrednicia omenească ne-am socotit să lăsăm pentru mai târziu această scrisoare, fiindcă asemenea înţelepţilor şi sfinţilor să mărturisim în chip viu, nu suntem vrednici, ca astfel să nu piară frumuseţea şi lumina de icoană ce am văzut cu ochii noştri.

Aşa mintea şi sufletul altora întru acestea să zăbovească şi din auzirea lor să se îndulcească şi întru vedenia lor să nădăjduiască marea desvrăjire.

Drept aceea nu voi mai face zăbavă lungă cu această deschidere, ci întru bună mărturisire voi începe firul povestirii de faţă, ce se leagă mai mult de fapte şi de gânduri decât de tâlcuirea sau ticluirea frumoasă a slovelor.

La tot neamul cel îmbrăcat în dreapta credinţă şi la tot omul ce se slujeşte de graiul acesta pământesc.

CARTEA MUNTELUI SFÂNT

In numele Duhului, Impărtăşitorul de viaţă încep cartea aceasta creştinească.

Iară de voi grăi cu adevărat vre-un cuvânt de suflet folositor, de la mine nu vine. Adunat-am ce am aflat pe drum mergând. Nu a mea este înţelepciunea. Cu ea Cel Vechi de zile a făcut lumile, din ea trăeşte omenirea Lui. Inţelepciunea aceasta ne-a făcut pe fiecare dintre noi, şi ne ţine vii, iară nu noi pe dânsa. Deci din adâncul inimii mă rog întru semnul Inţelepciunii Lui, ca fiecăruia să-i se înmulţească darul şi pacea sufletului spre dobândirea vieţei celei fără de sfârşit.

© BCU Cluj

ÎNTÂIUL CAP LA CARTEA ACEASTA

Dintr'un obicei vechi, stam odată cufundat de o zi întreagă în amurgul monoton, de catifea, al unei biblioteci bogate. In privazele marilor ferestre, făpturile de legendă, făurite din cleştarul coloratelor vitrouri prin care lumina cânta umbros, mă străjuiau înalt, cu suliţe şi paloşe străvezii.

Stam de ceasuri lungi în tăcere, la sfat ascuns cu trei mari şi grele cărţi de altă dată. Nu le spun numele pentru că le iubesc mult şi tainic. Din vreme în vreme, prin culoarea înflăcărată a războinicilor de cleştar, fâlfăiau în zbor petele negre ale unor aripi de rândunici, care mă întorceau afară, la viaţă, în argintul de clopoţei al ciripitului. Şi iară mă cufundam între scoarţele de lemn şi piele, cu paftale de fier şi rugină, peste feţele îngălbenite, aşternute în slove groase cirilice. Incercam să mă împrietenesc deplin cu duhul cel bătrân al cărţilor roase şi obosite parcă de truda atâtor vârste de citit ce răsbătuseră peste ele. Adunam în suflet mireasma înceată şi pătrunzătoare a voroavelor uitate. Mi se topea în gură toată dulceaţa şi tihna graiului nostru arhaic, ca o roadă mieroasă.

La un răstimp m'am oprit îmbibat aşa de cuget bătrânesc, în primitoarea hodină a largei încăperi, în înoptarea neîntreruptă din ea, sub pecetea de pace a răgazului acela sufletesc. Deodată gândul unui rând de slove, ciugulit întâmplător şi leneş, aproape silabisit, isbucni în mine într'o neaşteptată revărsare de lumină. Şi am prins în licărirea minţii o icoană neînchipuită, înţeles viu, cuvânt nespus, care mă făcu să-mi tresară inima şi să-mi bată cu atâta bucurie, de a trebuit să mi-o opresc speriat cu mâna şi să o strâng ca pe o pasăre nebună.

Aşa am avut vedenia intelectuală a Marei Nopţi de aur a Maicii Domnului şi a muntelui cel închinat acestei nopţi, Muntele cel sfânt al ei, cunoscut de obşte cu străvechiul nume Atos.

Aşa s'a înfiripat în mine grăuntele năzuinţei celei noui, nevoia nebănuită de a cunoaşte această ţară, fără seamăn cu alta şi atât de neaşteptat de suprafirească.

Infometat de a şti cât mai mult cu putinţă din tot ce privea Muntele sfânt, am cercetat, întrebat şi răscolit multe colburi de rafturi, însemnând şi adunând o arhivă întreagă. Pescuirea mea minunată mă înflăcăra clipă cu clipă. Ceteam cu bătăi de aripi uriaşe, cu atât avânt, cu atâta patimă, încât uneori eram silit să mă opresc cu răsuflarea înecată de căldura năpăditoare a gândurilor. In fiecare zi povesteam prietenilor în prisosul bucuriei mele câte ceva din aflarea de uimire. După câteva luni, lucru neaşteptat, un adevărat semn minunat, pentru nădejdile mele, m'am aflat pus în putinţa satisfăcătoare să pot face chiar o călătorie la locul întrevăzut până atuncia numai prin ochii minţii.

— „Frate, bine că te-a învrednicit Sf. Maica Domnului de te-a adus să te bucuri singur cu sufletul şi anume cu vederile tale de minunile grădinei Ei. Spre mântuirea sufletului vine omul aci. N'ajunge niciunul să nimerească calea asta dacă nu-l chiamă îngerul Născătoarei de Dumnezeu.“

E ceea ce mai târziu un bătrân sihastru din munte, dintre cei dintâi pe cari i-am întâlnit în călătorie, îmi glăsuia. Iară un altul mi-a adăogat mai tulburător:

— „Semn bun, fiule. Bucură-te că ai venit aci fără să vrei. Omorî-vei cu aghiazma Sf. Fecioare, viermele pe care îl poartă în inimă omul lumesc, că vezi, cum spunea însuş diavolul când a vorbit cu Sf. Antonie cel Mare, pe vremea întru care acesta se afla la sihaştrii în pustie: Precum viermele carele hrănindu-se din lemn se sileşte a-l usca pre acesta şi a-l face netrebnic să aducă rod încât se aruncă în foc, întru aşa chip se sileşte

© BCU Cluj

şi el, Luceafărul negru, ca să usuce inimile oamenilor să nu rodească faptele lui D-zeu ca să-i arunce după asta în muncirea cea veşnică".

Şi pustnicul care îmi grăi aşa, om al rugăciunii a toată noaptea, ridică asupra mea, în mişcarea avântului vorbirii, o mână galbenă, mână de moarte, care cu degetul mare şi osos îmi scria parcă în suflet.

Adaug că din răstimpul acesta de câteva luni de până la plecare, vedenia de bucurie a Atonului, zi din zi, clipă din clipă, se hrănea, creştea şi se limpezia în mintea mea. Viaţa cu tot restul din afară în care trăim, în care cugetam, trecea ca o umbră de zăbranic peste icoana de aur a Muntelui sfânt, ce stăpânia viu în nămiaza plină a inimii.

In acest chip, cu o astfel de râvnă şi o astfel de întâmplare, într'o zi în toi de vară, sătul de vârtejul ce cutreera neîntrerupt, dârdâind străzile nebunei metropole care a ajuns Capitala de aci de pe ţărmurile Dâmboviţei, m'am socotit că vremea plecărei e sosită.

Plecarea aceasta are pentru mine ceva cu totul nebănuit de ciudat. Acum plec nu ca să văd un loc strein, o ţară necunoscută, ci parcă că împrospătez, să întipăresc mai adânc în minte şi în suflet ceea ce am văzut mai de mult. Să pipăi cu ochii mei uimiţi, adevărul pe care îl ştiam în afară de lumea aceasta, într'o icoană. Plec parcă să descopăr Pământul cel nou al inimii, pe care-l a lasem totuş, dincolo de vreme. Pribegia aceasta mi-e cu totul trebuincioasă. Să trăiesc o zi numa, acolo unde piscurile sufletelor ating cerul, să trag în pieptul meu mirezmele văzduhului de munte din care au trăit cei ce au văzut pe D-zeu.

Nu-mi sunt după suflet oraşele mari, dar viaţa mi-e osândită lor. Cuptorul vâlvorărilor de foc din miezul lui Iulie creşte mereu, mai neaşteptat ca în alţi ani. Gura ţi-e amară şi simţi pe zi ce trece cum ţi se strecoară mai mult, până în sânge, până în gând, otrava fumului şi duhorilor de benzină, asfalt muiat. Inăbuşeşti de văzduhul scăzut în zăpuşeală, de respiraţia prea multă, de prea multă sudoare, de prea multul trup, şi atâta lipsă de suflet. Ameţeşti uluit de perindarea neîntreruptă, de pocnetul şi uruitul motoarelor, de arşiţa orbitoare ţipând resfrântă din albul zidurilor de case, în mii de săgeţi fierbinţi. Calci năuc, inima ţi-e străpunsă, toată cugetarea o agonie. Te doare ţeasta, ţi-ai purta capul în palme trecând în lungul străzilor ca sfântul Dionisie după ce l-a retezat paloşul.

De te hotărăşti să te liberezi pentru o vreme, cel puţin, din vâltoarea aceasta de apăsare, de dogoriri de iad, treci în chip ciudat, parcă prin toată tragedia desnădăjduită a osânditului de veci ce ar vrea să sară din smoala lui caldă peste cazanul muncilor. Curse, piedici, ademeniri nebănuite încă, îţi ies înainte la fiecare cotitură să te ispitească în cel mai viclean chip cu putinţă. Nevăzutul duh diavolesc al cetăţei, care te pândeşte cu surâsul pe buze, ţi se dă cu dărnicie în sute de feţe şi feluri, să te farmece locului, să te încurce, să te oprească. Trebue să rupi cu hotărâre cleioasa asta desfăşurare de neaşteptate iţe, prilejuri, obiceiuri. Altfel nu te poţi niciodată urni.

Iată-mă părăsind cu adevărat clădirea asta uriaşe de ciment şi uneltiri, de asfalt şi atâtea trupuri : marele oraş al României. Luni opt ceasuri şi jumătate Iulie în 22, din gara de miază noapte a oraşului, cu cel mai repede tren, am pornit singur cu desăvârşire, numai cu un geamantan şi multă voe bună. Sunt prieten al călătoriilor singuratice.

Prin „Beograd" inima şi cetatea de scaun a Ţărilor Iugoslave voi scoborî spre Miază-zi în limanul mărilor Arhipelagului ; iară de acolo pe ape în legănarea vreunui caic cu pânze sau vre-un ruginit vas grecesc, pe sub sub peninsula cea mare calcidică, voi ajunge în Muntele cel Sfânt.

* * *

© BCU Cluj

Răsbaţi cale de două zile şi două nopţi cu drumul de fer, din capitala României şi a treia zi în dimineaţă eşti la Tesalonic. O zi şi o noapte alergi în goană întinsă numai ţară românească, cât îi lungul câmpiilor Munteniei şi Olteniei ; treci apoi pe lângă Dunăre prin încheetura de cremene aşa de îngustă a Carpatului cu Balcanul, sui printre munţi spre câmpiile Banatului şi răsbaţi hotarul în şesul Tisei. Altă zi şi altă noapte te rostogoleşti cu atâtea zeci de roate, în jos peste fierăria podului Dunărei, la Belgrad, către sud prin ţara muntoasă a vechei Sârbii, apoi Macedonia, numai prin valea strânsă între zidurile de munţi, cu Vardarul, apa cea minunată şi legendară a cântecelor de vitejie sârbeşti, mereu în goană şerpuind pe liniile de oţel până în mare.

Aşa, în perindarea pe cleştarul geamului, din toată fuga de fier care ne duce în lunguri de pământ, am cunoscut străinele privelişti de munţi şi văi ale Sârbiei şi Macedoniei, arse de focul soarelui, în plină lună a Cuptorului. Meleaguri cu arătări sărace, cu răsleţiri de sate puţine, cuprinde această parte a Regatului Unit al tuturor Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor.

— Ţară de ţărani săraci şi de haiduci sălbateci.

Aşa îmi intră în vorbă în graiul lui Voltaire, unicul tovarăş de drum din tot vagonul aproape gol. Era un gras şi ţanţoş german, care voia să-şi dovedească în chip vădit sie-şi şi altora o superioritate, prin stăpânirea cu care mlădia graiul foştilor duşmani de ieri. Trăia de mai mult de zece ani printre oamenii pământului acestuia şi părea că rosturile îi produceau bine. Avea totuş un adevărat suflet de colonist cuceritor, cu un puternic simţ al superiorităţei rassei şi dispreţ deplin pentru cei din a căror sudoare îşi făurea rotunzimea dinarilor de aur. Un adevărat şi demn fiu al acelei „Deutschland über alles" de altă dată, în carne şi în oase, rămas după marele naufragiu neatins, netulburat întru nimic.

In micul compartiment de trei locuri al trenului aproape gol, care alerga la nesfârşit pe alunecuşurile lui de oţel, peste poduri, prin tunele şi gări, aerul de arşiţă înfundat, te fierbe de viu. Tovarăşul meu unic, Germanul, m'a părăsit la o vreme scoborând într'o mică gară în câmp, supărat parcă de muţenia mea. Acum nu mai aud nici un glas de om. In tot trenul parcă sunt numai eu. Totul mă poartă uluitor prin singurătatea asta de fiare sdruncinate, în ţiuitul ritmic de cântec fantezist al roţilor, în răsuflul de fiară al maşinei cu ţignale ce sbărnâie lung în carne vestind scurtele opriri ale înebunitei goane. Trăesc năucit tăcerea groaznică a sgomotului. Alergarea asta de tren mă duce să mă asvârle în mare, să mă svârle la poalele înălţimilor de singurătate şi odihnă ale Muntelui Sfânt. Ceasurile de veghe sbătută mecanic între pernele de catifea verde, îmi trec totul prin sita unui vis rău, cu întretăieri de ceasuri de somn. Totul în afumarea şi mirosul de cărbune lignit şi gudron. Vine apoi neaşteptat de repede, aproape deodată, noaptea. Alerg acum cu vagonul fără lumină. In lumea neagră din privazul geamului se şterg fugar luciri, fanale roşii, scântei, totul zădarnic, fără nici un înţeles. A! Cât chinue pe om lipsa de înţeles. In singurătatea sgomotului acesta de fier care mă îmbracă peste tot, îmi repet ca un îndemn ca să-mi întreţin firul cugetării, ca să nu mă pierd :

— Alergarea asta de nebunie mă duce să mă asvârle mai repede, în lumea odihnei, în lumea tihnei, în lumea păcei. Alergarea asta....

Un răstimp, pe o înălţime în umbră îşi arată trupul uriaş un furnal. Intâi o căscătură roşie de gură de iad, apoi alta şi alta. Trecem printr'o ţară întreagă de cuptoare care rămân în depărtare cu limbi lungi portocalii de pară. Alunec apoi iară în amorţirea întunecimilor, legănat cu aţipeli bolnave, care în loc de odihnă te trec prin ultima istovire până în dimineaţă. La o vreme tresar, mă desmeticesc prin acea veşnică obişnuinţă a deşteptării care ritmează viaţa aşa de uimitor în fiecare fiinţă. In nelămurirea aburie a

© BCU Cluj

revărsatului, caut să-mi ghicesc chipul în sticla unei mici oglinzi. Imi sunt străin mie însumi, un altul. Trecut printr'o totală schimbare la faţă, chipul mi se desprinde în gălbeneală murdară, cu cearcăne de stafie. Inchid această cercetare cu un surâs amar şi mă trântesc în catifeaua verde cu simţământul omului care şi-a pierdut umbra. Prima privire afară îmi arată că suntem încă între munţi, munţi pleşuvi şi severi. Toată priveliştea se încruntă la mine ca o frunte încreţită, frunte de piatră cenuşie.

Iată şi punctul de trecere peste un nou hotar, Dediagaciul. Câteva fânturi de şanţuri, câteva ruini, podurile de fier drese în pripă, amintesc de frontul care aci a hotărât soarta marelui măcel al lumii. Se iveşte, ca o bucurie neaşteptată a ochiului, prospeţimea albă a unei clădiri. Intr'un câmp roşcat vama Eladei stă tăiată în linie dorică. Simţi că intri într'o altă lume. Prin fereastra deschisă bate vânt căldicel din Miază-zi tocmai de la mare, care mă trezeşte deplin din boala nocturnă a călătoriei.

Jumătate de ceas încă peste paralele de drum, până în prundişurile nesfârşitelor ape unde mă voi scobori. Alergăm peste o întinsoare pietroasă, goală şi înfiorătoare. Prin faţa noastră fug peste pustiu câteva sate noui, fără biserici, ciudate. Injghebări în pripă ale refugiaţilor din Asia mică. Casele mărunte ale băjeniţilor, simetric aşezate în câmp de praf, cu ferestrele aprinse de soarele răsărind, se învârtesc în trecere de vedenie. Stigmatele mizeriei şi desnădejdei mânjesc albeaţa lor de var. Apoi iar întinsoarea înfiorătoare, goală, de piatră seacă. Intr'un câmp nemăsurat, lângă o colibă, câteva pluguri autotractoare răstoarnă pământul roşu şi uscat. Se zăresc muncitori cu căşci coloniale. Un început de străduitoare orânduire technică a muncii. Se ghiceşte îndârjirea minţii care vrea cu îndărătnicie să-şi biruiască ursita ce o leagă de glie.

Incep să mijească clădirile marelui oraş. Lumea veche îl numia odinioară Therma, nume pe care l-a purtat până la trei sute de ani dinaintea acelei zile de mare cutremur, zile care a făcut istoria lumei să se împartă în două şi vremea să înceapă numărătoare nouă. Cu trei sute de ani înaintea umbrei pe care au scris-o cele trei cruci spânzurători pe măgura Căpăţinei, un rigă, regele acestor pământuri, Filip Machedonul căştigase biruinţă asupra neamului Tesalienilor. In semn al isbânzei, pe care falangele lui cu suliţi lungi o purtase peste câmpul de luptă, a poruncit să se zică cetăţii cu nume nou : Tesalonic, locul unde au fost răpuşi tesalienii. O faimă deosebită i-a fost sortită apoi să aibe Tesalonicul. Fu între locurile cele dintâi unde s'a născut Biserica lui Hristos. Două epistole ale Bunei Vestiri sunt trimise de Apostol către Tesalonicienii printre care trăise. Martirii au apărat aci credinţa crucii, printre care marele sfânt Dimitrie izvorâtorul de mir, care fu însuşi Voevodul cetăţii şi marele ei ocrotitor. Din noaptea celor mai uitate timpuri acest cuib omenesc fu pururi ca şi azi o inimă populată, întâlnirea tuturor neamurilor din vecinătate şi de peste depărtări de mare. Fu mereu cea mai de seamă cetate din această parte de loc. Iară din veacul al VII-lea al Evului de mijloc înainte, după Ţarigradul cel mare, cetatea curţilor crăeşti ale Împărăţiei Răsăritului, ajunse să stea în al doilea rând de strălucită cinste, vestita cetate a Solunului cum o numesc vechile noastre scrieri şi cronici, Salonicul de azi.

Fuga noastră de fier se încetineaţă uşor. Auzim trecerea peste acele de macaz. Ne oprim sub coperişurile de fier ale unui peron. Ies de cealaltă parte a gării, care se află în câmp. Acum alerg într'o veche şi ruginită droşcă, gonită de un om uscat, ars de soare, cu doi fugari arăbeşti, în hamuri înflorite din alămuri şi arnici roşu. Ca prin uimire, oraşul se descoperă larg într'o priveliştе care te încântă. Atârnat de nişte înălţimi tot atât de goale şi fioros de sărace ca şi ţara peste care am gonit, stă deasupra limanului mării spre care se revarsă. Alerg prin hopuri şi praf de drum desfundat, printr'o mahala de margine, în această ruginită amintire cu roate, rămasă din vremurile Turcilor. In pielea

© BCU Cluj

caprei pe care stă omul cel ars de soare e o mică semilună de aramă. Alerg spre inima oraşului. Un tumult de automobile trece pe lângă caii noştri ţipând obrasnic, să ferim. Un nour de praf, spaima armăsarilor strânşi în ham şi înjurătura printre dinţi a vizitiului meu, îmi desvăluie ura dintre automobil şi vechea droşcă turcească, lupta surdă dintre două lumi.

Incântarea priveliştei se desface mai minunată după ce am pătruns stăzile spre port. De pe povârnişurile înălţimilor de sus de tot, scoboară un amestec oriental de case mici gheboase, jumătate cu balcoane de lemn vopsit, jumătate de piatră, coperite cu ţiglă roşie. Totul se repede colorat, în scări, spre vale, în rânduri neregulate, cu străzi întortochiate, în parte strânse încă de brâul de cremene al zidurilor. Aceiaşi, cetatea de azi, cu meterezele ei înalte ca un chimir uriaş de piatră, a îmbrăcat pe rând toate stilurile neamurilor şi vârstelor cari au stăpânit-o. Odinioară din pălănci de bârne „davă" tracă, apoi „castru" roman cu valuri şi şanţuri, cetate bizantină cu „chindii" de piatră „castel veneţian" cu porţi ridicătoare şi în urmă „raia" turcească.

Toată încătuşarea aceasta din ce în ce mai puternică a împiedicat, se vede, multă vreme aşezările paşnice omeneşti să crească şi să se reverse în jurul limanului mării. Azi valul de viaţă a biruit, le-a spart zăgazurile lor de bolovani şi s'a revărsat departe. Peste uriaşa câmpie, de lângă malurile largi, a crescut în neinchipuit contrast, cel mai autentic oraş american în beton armat şi linie curată şi simplă a stilului cel nou.

Războiul cel mare care a trecut şi pe aci cu năpraznicul lui uragan, e pricina acestei uimitoare minuni. Salonicul un timp fu şi el o uriaşe cazarmă a maşinilor şi oamenilor de război. Intr'una din zilele anului 927 pe când oştile naţiunilor învingătoare îngrămădite aci ţineau încă oraşul sub pumnul de fier, un foc neronian fu pus. Trei sferturi din vechea îngrămădire orientală de uliţe şi case, de mizerie şi pitoresc, s'au mistuit în flacări. Legenda care sboară din gură în gură şopteşte că armatele prietene, în loc să năbuşească marele pârjol, au stropit din pompe petrol. Focul s'a încins mai mult, a ars multă vreme şi a scrumit totul. Un gând îndrăsneţ a voit astfel să nimicească cuibăreala aceea de murdărie orientală, adunată din atâtea veacurie de robie turcească. S'au nimicit însă şi câteva rare odoare de artă, câteva unice biserici bizantine. Aşa fu biserica cea veche a sfântului Dimitrie isvorâtorul de mir, nimicită aproape în întregime, socotită cea mai frumoasă bazilică a Răsăritului, loc vestit pentru pelerinajele la mormântul sfântului voevod. Paguba e fără putinţă de răscumpărat vreodată. Aşa în malurile apelor nesfârşite au ars ca printr'o drăcească glumă, vechiul Salonic. Din ruinele negre de cenuşe şi fum, străzi largi şi drepte, ameţitoare clădiri ultra-modern urcară cerului numai în câţiva ani o întreagă metropolă albă. De peste mări şi ţări patrioţii elini, bogătaşi ai Lumii Noui şi Asiei Mici şi-au răsturnat aurul şi într'un avânt minunat întreaga această geometrie modernă a ţâşnit din pământ.

Cetatea cea bătrână a Tesalonicului moare pe zi ce trece. Ca legendara pasăre de aur, din propria cenuşe viaţa nouă ţâşneşte, cuprinde, dărâmă, urcă spre înălţimea râpilor unde s'a aciuit cu toată vechimea şi vraja ciudată, duhul veacurilor învinse.

Vin apoi să împlinească înfăţişarea aceasta de contrast câţiva chiaroşi răsleţi, o parte greoaie dintr'un sever arc de triumf roman şi vechile biserici roşii ale bizantinilor dintre care nu puţine au înălţat câteva veacuri deasupra cetăţii, turlele subţiri şi albe ale minaretelor. Contrastul ar fi şi mai ciudat dacă aceste lumânări ale apostasiei în vârf cu cornul lunii nu ar fi fost dărâmate, de le-au luat locul smeritele cruci. Sus de tot din culme, ca o cunună veghează cum veghia peste vremurile de vitejie ale Ţărigrădenilor, ale Veneţienilor sau ale fiilor lui Alah, o cetăţue de piatră întreagă şi neclintită, arsă şi roasă de soare şi vârste. Sub ea, din care pornesc în jos zidurile celelalte, cu turnuri şi

© BCU Cluj

crenele şi petece de muşchi şi ruină, stă încă pitulat, sufletul oriental al cetăţii, în case mici tăcute.

Jos la ţărmul mării cealaltă lume înfiripată din fulgerătura unei baghete năsdrăvane se clădeşte neîntrerupt cu o voinţă babelică. Tot oraşul cel nou e un şantier de neînchipuit, cu văzduh de praf, cu văzduh de sgomot. Ziduri vechi care se dărâmă, cărămidă de pe cărămidă, colb de ciment care se toarnă, fierărie bătută cu ciocanul sau trântită cu larmă, totul sub un soare de văpăi.

Se desfac apoi ţărmii marelui port, în fundul încăpătorului golf egeic, desfăşurându-şi cheiurile nesfârşite de piatră, care nu şi-au păstrat din tot trecutul decât vestitul Turn Alb venetian, fala cetăţii, pe care il poartă şi pe stemă, şi lângă care sunt îmbulzite o pădurice de caice cu catarte svelte. Apele apoi, apele cu lăncezeli de smarand unduios, iar drept în faţă, ca o strejuire şi un semn peste hotarul mării, minunăţia antică a Olimpului înzăpezit, întrezărit albastru sub inel de nour, unde fără voe bănueşti deasupra piscului străveziu mormântul zeităţilor păgâne. Cerul Eladei, ca un clopot infinit de piatră limpede zamfirie, îmbracă depărtările.

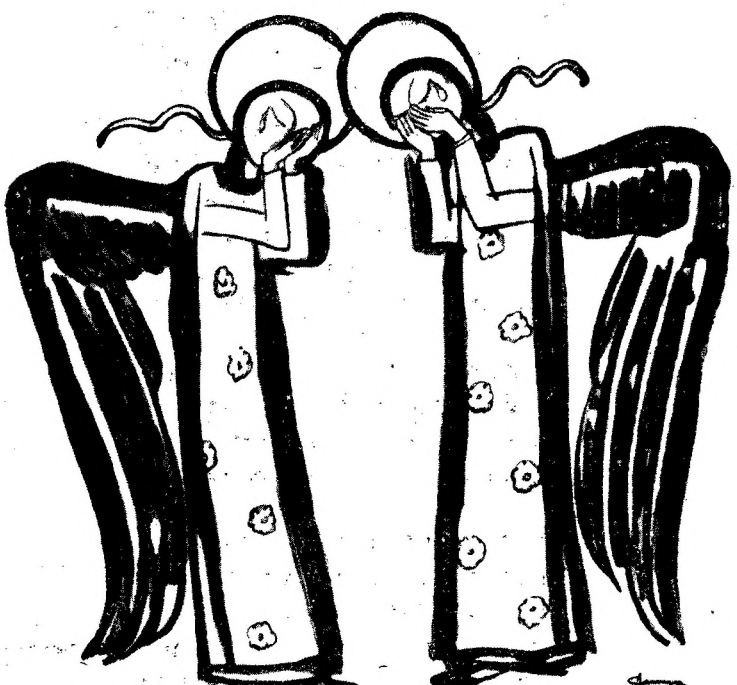

© BCU Cluj

PURGATORIU

DE

DRAGOŞ PROTOPOPESCU

Odată cum mi-s'a părut că sînt
Puţin mai fericit ca ceilalţi,
Am luat o lacrimă de pe pământ
Şi-am asvîrlit-o 'n munţii 'nalţi.

Acolo s'a înemerit pe-un vîrf
Care cu luna prefăcută 'n talger,
O viaţă 'ntreagă chetă a făcut
Pentru un picur minunat de rouă,
Şi mort pe cerul rece, ca un stîrv,
A aşteptat în el, dintru'nceput,
Să spargă vulturi nourii în două,
Şi adăpaţi la cepul lor de uger,
Să-i vină'n cioc cu măruntăi de fulger.

Căzu deci, şi, cu toate că stingheră
Paraua ochilor, întregul pisc
În dinţi cu luna prefăcută 'n disc,
S'a scuturat ca'n danţ o baiaderă;

Şi s'a 'nvîrtit atîta pe tipsie,
Încît obolul n'a fost unul ci o mie:
Căci am uitat să spun
Că de atunci un vrac cu ochiul de tăciuni
Înconjurat de sîni pietroşi de lele
Îi spală'ntr'una pînă jos cu stele.

© BCU Cluj

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I & F A P T E

DEZAXARE ŞI CONSTRUCŢIE

(D I S C U Ţ I E)

II

IN problema aşa de gingaşe a Statului, care este în ultimă analiză, *moralism* (în sensul cuvântului francez), confesiune şi luarea unei poziţii, rămâne un mic spaţiu pentru cercetătorul care nu vrea, n'are dreptul, nu poate sau încă nu s'a decis. Sub lupa lui apar rând pe rând formele confesiunei şi ale deciziei, căutând să le surprindă *technica* formaţiei, să evoace patosul lor prin iubire sau ură, în orice caz prin extreme, fiindcă numai în extreme se poate ajunge până la ultima esenţă a lucrurilor. Pentru a gândi atitudinea până în ultimile ei consecinţe, problema Statului fiind legată de cultură şi confesiune, cea mai cuprinzătoare şi mai fecundă atitudine faţă de acest fenomen este cea de „căutător de suflete". Disciplinele juridice, tratate până acum ca discipline independente, sunt readuse în centrul culturii contimporane. Ele nu au decât o valoare funcţională. Impotriva direcţiei puriste a dreptului, care reprezintă un hermetism faţă de viaţă şi formele ei se ridică noua direcţie în tratarea fenomenelor juridice ca fenomene de cultură şi expresie a reglementării raporturilor dintre individ şi comunitate, dintre individ şi individ. Distincţia fenomenului juridic faţă de alte fenomene de viaţă şi cultură nu poate fi făcută fără a ţine în seamă însăşi aceste fenomene. Între cele două domenii este o curgere continuă de fluid. În structura juridicului sunt incluşi fermenţii fenomenului de unde îşi trage substanţa proprie. O explicare şi o înţelegere este posibilă numai ţinând cont de această totalitate.

Din punct de vedere metodologic, trebue pornit dela premisa, că nu este posibilă o disciplină rodnică în cadrele noţiunei şi problemei Statului prin aplicarea criteriilor naturaliste (de-obiceiu un simplu *analogon* din ştiinţele anorganice), ci trebuiesc aplicate metode din ştiinţele spiritului (Geisteswissenschaften), în a căror totalitate intră problema Statului. Această metodă nu poate fi pur juridică — în sensul dualismului kelsenian —, nici empiric-pozitivistă, în genul lui Duguit. Eroarea construcţiei lui Duguit — fiindcă doctrina sa este tot o construcţie cu tot pozitivismul intenţional excesiv şi nerealizabil — constă în aceia, că deduce dreptul dintr'un raport de forţe, în intenţie nu ca explicare şi descripţie istorică, ci ca expunere a unui principiu regulativ. De relevat ar fi discrepanţa, cum dintr'o situaţie de fapt şi dintr'un raport de forţe guvernaţi-guvernanţi se scot concluziile unui normativism. Apoi, cum ar fi posibil ca titlurile de forţă să se transforme brusc în titluri juridice, cum este cazul organelor statale ? Complexitatea fenomenelor disciplinei nu poate fi acoperită de simplismul empirico-naturalist, după cum purismul juridic neokantian al lui Kelsen (în argumentarea din „Democraţie şi creaţie" a d-lui Ralea, anarhismul statal al constituţionalismului austriac sub forma lui kelseniană joacă un rol însemnat) nn poate cuprinde forţele iraţionale incluse în domeniul său. Instituţiile disciplinei Statului nu sunt agregate mecanice — acest mod de a gândi poate fi caracterizat newtonism juridic irelevant —, ele fiind mai de grabă unităţi spirituale cu aparitiuni variate în viaţa socială. Acest atomism teoretic aplicat problemei duce la concluzia, că suma unităţilor adiţionate nu poate fi egală — exact ca în ştiinţele matematice — decât cu unităţile, care intră în adiţie, totalitatea lor nedând naştere niciunui factor nou.

Gândirea naturalisto-pozitivistă consideră fenomenul „Stat" din viaţa popoarelor, sub al cărui unghiu se explică modul de organizare şi integrare, regularea funcţiunilor şi determinarea forţelor sale, sau ca pe o

© BCU Cluj

prejudecată, tăgăduindu-i existența de totalitate și realitate în viața spiritului sau ca pe o tehnică a uzurpatorilor. Dacă ultimul punct de vedere este încărcat cu elemente polemice și de luptă socială (substanțialitatea fenomenului nefiind negată decât temporar) și luându-se în considerațiune tendințele-i melioriste, negativismul radical cu fundamente împrumutate din complexul științelor exacte și naturale este definitiv și în punctul de plecare (mai ales) lipsit de îndreptățire.

În concepția rațională a Statului (dominantă în teoria românească) restrângerea puterilor lui față de individ se făcea printr'un artificiu subtil și ingenios de proveniență engleză, răspândit pe continent de Montesquieu: împărțirea tripartită a puterilor, balansarea lor pentru limitarea fiecăreia în parte și totdeodată delimitarea forțelor statale. Puterea executivă, legislativă și judecătorească formau un triunghiu a cărui bază și greutate în forma constituțional-parlamentară cădea pe cea legislativă. Deplasarea centrului s'a făcut în urma complexității vieții moderne, a necesității introducerii diviziunei travaliului și a salvării principiului de autoritate și decizie în sensul predominanței executivei. Organizarea puterii legislative nu cuprinde decât indirect și imperfect conceptul de responsabilitate. Atâta vreme cât conducerea se afla în în mâinile unui grup cu interese unitare și convergente (grupul burghezo-liberal) defectul originar nu ieșea la iveală. Forța executivă în funcție de cea legiutoare primind ordine și indicațiuni omogene putea să-și împlinească menirea. Când discrepanțele sociale au dus la o reprezentanță eterogenă puterea executivă a sucombat și dezorganizarea întregului mecanism a fost fatală.

Împărțirea tripartită a puterilor este momentul cel mai caracteristic al constituționalismului propriu zis. Balansarea forțelor, oroarea predominării unui factor ce ia asupră-și decizia, amânarea până la nesfârșit a hotărîrei, sunt simptome ale unui punct de vedere unde datele esențiale în problema Statului sunt dilatoriu tratate. Dar vremurile moderne presupun o cât mai întinsă și precisă ordonare a poziției individului față de colectivitate. Schimbarea înfăptuită până astăzi se află în conștiința clară a raporturilor din ce în ce mai devotate dintre termenii: individ, ordine juridică și Stat. In ideologia românească schimbarea nu e vizibilă suficient. Legăturile sunt învăluite în negură și o datorie a gândirei mai noui este tocmai definitiva elucidare a acestor chestiuni. Pozițiile mai vechi vor continua să existe, dar ceia ce trebuie să li se răpească este exclusivitatea. Conceptul de Stat în acest sens e formă de viață și procedeu tehnic de organizare a energiilor sub un punct de vedere unitar. Formă de viață și tehnică a vieții moderne: acest dublu aspect este menit să desființeze conflictul individ-totalitate, comunitate-societate.

Teza și antiteza se fuzionează organic în sinteză, dând o cale pe care eul își poate jalona destinul lui interior și unic în corelație cu alte forme de viață din afară. Nu e nici rob, nici despot, ci cetățean liber în sânul unei comunități: comunitate bazată pe afinități elective, iar nu un agregat mecanic înăbușitor. Nu se mai gândește atomist în noțiuni particulare antagonice, ci universalist în state, reprezentante ale unor popoare cu interese analoge și dominate de o solidaritate supranațională. De la perioada individualului s'a trecut la perioada universalului. Prin această depășire, în epoca noastră nu mai pot trăi instituții și curente atinse de virusul otrăvitor al atomismului. Atmosfera nu le mai este prielnică. Dinpotrivă instituțiuni și curente a căror existență se află sub steaua totalismului antiindividual înfloresc și dau fructe. Apologia Statului însemnează trecerea dela atomism la universalism statal cu privire planetară, iar nu „neoobscurantism" (Ralea, I. Bezdechi) cum s'a interpretat. Antinomia originară stat-individ se rezervă dela sine însuși prin mersul vremii în sensul absorbțiunii individului în comunitate, elementele constitutive ale eului fiind luate din constelațiuni comunitare. In criza de azi soluția nu poate fi prezentată decât de o construcție cu elemente actuale. Criticismul ca și dogmatismul au fost expresii ale dezaxării.

Rezumând, avem următoarele: pe planul eticei sociale patosului comunitar (solidaritate degenerație, etc.) și agresivitate împotriva haosului libertar-criticist; pe planul politic, plecându-se dela spiritual și dela criza naționalului depășit, intrarea în ritmul vieții europene moderne prin portalul obiectiv și tehnic al ideii de Stat: criteriu impersonal, colectiv și metodă modernă de organizare a creației.

Pentru un observator perspicace trecerea dela naționalism (metoda de ieri prin care se organizau exclusiv popoarele) la cultul Statului însemnează trecerea dela particular la general, dela individual la universal, dela orizont îngust la perspectiva lumii, dela omogen la heterogen și dela stare natural-statică la dinamism creator și tehnic.

Formulele de evoluționism, progres, regres (*sive* obscurantism) incomode și inexacte în disciplinele spiritului nu-și pot găsi aplicare. In aceste domenii sunt exclusiv transformări și arabescuri pe care duhul popoarelor le parcurge în decursul veacurilor. Sunt diverse tipuri pe care devenirea istorică le însuflețește și le ilumineză temporar cu suflul misterios al vieții pentru a le părăsi și a-și căuta realizarea în alte forme. Autarhie, împărțire tripartrită a puterilor, predominarea executivei sau a puterei legislative, integrar e unitar-autoritativă sau de grup, constituționalism absolut sau moderat — sunt tipuri variate unde se toarnă conținutul politic. Prejudecata secolului XIX a descoperit legea celor trei stadii colorând peiorativ începutul și lilial sfârșitul — monument grotesc de suficiență, punându-se, astfel, în circulație un vocabular factice. In țesătura aceluiaș vocabular se vorbește de neoobscurantismul misticei Statului. Obscurantism? Hotărît, nu. In paginile acestei reviste s'a vorbit nu de multă vreme despre *demofilie*, în cuvinte mișcătoare. Nu se poate

© BCU Cluj

observa nicăieri şi la niciunul din reprezentanţii noului curent obscurantismul. Este numai o luptă împotriva unei nefericite direcţii a culturei româneşti, care duce în creaţia de valori la sterilitate şi negaţie, în viaţa interioară la dezagregare şi anarhie, în viaţa politică la iresponsabilitate. Plecarea dela mit (sorelian sau religios) duce la iubirea poporului. De-asupra Statului se află dreptatea şi mai presus de dreptate se află iubirea, fiindcă dacă există un criteriu pe valorificare al unei acţiuni ce tinde la exprimarea unor adevăruri şi simţăminte ale comunităţii, acesta nu poate fi decât al maximului de iubire.

*

In cercetarea izvoarelor, ideologia veacului XIX din România, liberalismul francez şi romantica germană, formează sursele principale. Spiritul revoluţionar-burghez şi opoziţia conservatoare organizată de Sfânta—Alianţă—reacţionară, religioasă, monarhică şi poliţistă (ultima formă în regimul lui Metternich sau în unele stătuleţe germane).

Inainte de transformarea definitivă a structurei feudal-agrare cu economie naturală a ţărilor europene în societate burghez—capitalistă cu economie de schimb, au avut câteva întâlniri polemice răsunătoare din care s'au alimentat şi curentele analoge din România. In Franţa lupta s'a dat între spiritul clasic şi spiritul nou romantic. In Germania, din împrejurări specifice care ţin şi de faptul, că marile personalităţi ale clasicismul lui—grupate la Weimar—au trăit în tinereţe experienţa romantică, cum este cazul Goethe şi Schiller, clasicismul lor având o notă de pronunţat universalism humanist, romantica a devenit pur conservatoare, contribuind la deşteptarea sentimentului naţional şi la formaţia Statului naţional. Istoria franceză şi centralismul Regelui Soare pregătise militar şi administrativ Statul modern francez pe baze naţionale, ceiace în Germania va fi menirea intelectualilor şi universităţilor, pe care Prusia prin geniul ei militar şi organizator a definitivat-o. Statul naţional german îşi are originea în romantică—prin luptă zgomotoasă a acoperit temporar influenţa universalismului lui Goethe sau umanismul gen Withelm v. Humbold — şi în prusianismul unificator. După cum se vede ideea romantică a făcut dublu oficiu în istoria statelor europene : de promovare a vremurilor noui în Franţa şi de opoziţie a lor în Germania. Rousseau şi Adam Müller-Schlegel sunt căpetenii la curente contrarii. Aceasta e o urmare naturală a structurei personalităţii romantice. Antidecizionismul, nostalgia elegiacă şi aspiraţia ridicată la rangul de principiu absolut îi dau elasticitatea de a apăra poziţii variate, de a renunţa la necesitatea deciziei şi a-şi îndeplini destinul de eternă aspiraţie. Caracterul de Janus al romanticei pus în lumină de către Carl Schmitt într'o carte de mare senzaţie şi de polemică din punctul de vedere al doctrinei catolice (Politische Romantik. 1919), care a dat cheia şi a pus ordine în manifestările romantismului îşi are o verificare exemplară in istoria literară românească şi în apariţiile romantice din ideologia secolului al XIX-lea din România (în deosebi, junimismul).

Între protestantism şi romantică sunt relaţii de cauză la efect. Libera determinare a eului în problemele centrale ale existenţei fără luare în consideraţie a forţelor şi legilor exterioare îşi găseşte ecoul naturul în capriciul, excesivitatea şi cultul egotismului romantic. Problemele ordinei şi înscrierea în colectivitate, conştiinţa de *organon* şi pasiunea lămuririi raporturile eului cu realităţile ultime, dozajul subtil al subiectului faţă de obiect ieşeau din sfera preocupărilor romantice. De-aici evadarea spre 1400 sau poziţia de radical negativism maiorescian. Este eronată opinia despre tradiţionalismul junimist. După cum paşoptismul muntean importa ideologia iluministă franceză, rousseanismul şi tot bagajul marei Revoluţii, tot aşa junimismul — din motive de castă socială—se aproviziona din romantica reacţionară germană. Dovada elocventă o oferă poziţia acestui pseudo-tradiţionalism faţă de ortodoxie. Intre capriciul romantic (ridicat la rangul de dogmă absolută) şi autodoterminarea protestantă (subiectivistă, atomizantă), fiind înrudiri structurale, junimismul romantico-protestant n'a putut primi valorile religioase româneşti şi nici n'a avut înţelegere pentru ele, nici n'a putut măcar să-şi pună problema.

Benjamin Constantin, Burke (citat aşa de des de Maiorescu, după cum anglomania Lordului Carp coincide cu anglomania unui anumit grup romantic reacţionar german), Schlegel, Adam Müller— din puncte de vedere variate, romantica europeană a fost preocupată intens de fenomenul politic şi de nouile aşezăminte. Caracterul ei este eminamente dialectic şi capul lui Ianus, surâzător şi încruntat, îi este bluzonul. Dacă a adus contribuţii hotărâtoare şi aproape definitive în arhitectura organicului a fost mai mult din resentiment şi dispută împotriva iluminismului. Caracterul discuţionist al curentului advers era o armă aflată şi în arsenalul său. Ea convenea ocazionalismului originar. Intâlnirea pe un stadion construit după norme comune uşura ireductibilitatea poziţiilor şi da posibilitatea duelului. Lupta era necesitate primară, de vreme ce părăsirea existenţialului şi desrădăcinarea din valorile absolute aduce cu sine golul şi atomizarea. Afirmarea şi trăirea în sine ne mai fiind posibile din cauza amalgamării, şi a lipsei de contact cu matricea realului, lupta şi adversitatea — chiar numai pe baze discuţioniste — însufleţeşte aparent, dând suggestia fluidului infernal al existenţialului.

Paralel cu filosofia politică şi atitudinea faţă de lume şi viaţă a junimismului avem de înregistrat istoria cugetării naturalisto — pozitiviste în România, ilustrată de cercul lui Gherea, de aripa stângă a liberalismului de dinainte de războiu şi de anumite direcţii fundamentale ale Iaşului criticist, care prezintă trei complexe înrudite raportate la influenţe variate : boema franceză, marxismul şi inteligenţa rusă. Cabaretul, tribuna şi taverna

© BCU Cluj

nihilistă. Din aceste cetăţui au pornit caravanele de aprovizionare ale sufletului românesc şi e remarcabil, că niciuna nu se integrează în peisajul „specifului român" cântat totuşi uneori cu entuziasm de cercurile respective. Avem în fond, de-aface cu creaţiuni simpatice de literaţi exclusivi şi capricioşi. Unul dintre ei, (d-l Ralea) ajuns în chip firesc pe treptele tribunei, a încercat să justifice cu exemple ilustrissime palidele încercări de amestecuri spirituale, agregatele mecanice unde elementele constitutive sunt lipite cu pap între ele, încrucişările hibride şi monstruase, dovedind o trecătoare incomprehansiune pentru tainele subtile ale creaţiei şi gândirei. Amestecul de marxism cu patos slav, revizionismul lui Eduard Bernstein şi neokantianismul şcoalei dela Marburg, tratate cu stil din tolba iluminismului francez, ceva anglomanie şi sociologism—înainte sau după Durkheim — această pestriţă hală de vechituri nu însemnează gândire autentică. (Durkheim aplicat parţial morfologiei româneşti de d-nii Ralea şi Suchianu, nu e Durkheim în tendinţa lui ultimă spre universalism şi totalitate, care îl înrudeşte de Othmar Spann, marele spiritualist şi care face pe Leopold v. Wiese să spue că „ambi autori tind să facă o egalitate din conceptul de Dumnezeu şi conceptul de societate," ci etnologia durkheimiană, fără metafizică şi fără concluziile ultime ale sistemului. Interpretarea lui Durkheim este, încă, în litigiu. Acei dela Iaşi lasă în orice caz în umbră părţi esenţiale şi nu dă chei de cât pentru anticameră, iar nu pentru tot palatul).

Sociologismul „V. R." este atomizant şi mecanicist. Sociologia juridică a d-lui Stere pune punctul de greutate nu pe transpersonalism, ci pe drepturile exclusive ale individului. Apologia libertăţilor eului, considerarea indivizilor drept agregate unde adeziunea nu se face interior prin iubire (comunitate), supunere (convingere şi charisma), ideal (credinţă) este privită teoretic mai mult subt unghiul raporturilor de forţă ducând astfel la robinsonism doctrinar şi exaltare egotistă. Distingem două fascicole în sociologia juridică a d-lui Stere. Una este de atitudine şi porneşte din neomarxism fără a duce până la sfârşit concluziile transpersonaliste, bunuri comune ale structurei oricărui stat modern. Transpersonalismul în problema Statului are identităţi finaliste cu concepţia catolică şi cu oricare concepţie unde problema religioasă sau autoritatea în raport cu Eul este pusă în centrul rezolvării acestei chestiuni. Transpersonalismul este refuzat în sociologia juridică pe care o discutăm. Deşi porneşte pe un drum şi cu arme unde regalitatea Eului nu se întâlneşte, găsim la mijlocul voiajului rătăcirea pe o cărăruie înflorită. Aici sunt paradisurile Eului, trandafirii bravadei, alcoolul anarhiei absolute, splendoarea albastră a libertăţii nemărginite şi voluptatea enigmatică a singurătăţii.

Modul de rezolvare a dezaxării crescânde — provenită pe de-o parte *interior* prin prăbuşirea vechilor valori, iar pe de altă parte prin trecerea dela ctitorie la contractualism şi prin schimbarea formelor charismatice—a fost făcută de junimism în sens de aspiraţie şi nedecizie, de criticism în sensul de tratare dilatorie a deciziei sau de predominare a eului: două exemple ilustre şi două formule infecunde.

PETRE MARCU BALŞ

CRONICA LITERARA

«CRUCIADA COPIILOR» DE LUCIAN BLAGA

PRIN ivirea lui Lucian Blaga, poezia românească este definitiv deslegată de blestemul eminescian. Eminescu închisese poezia românească în blestemul, pecetluit cu nouă apostile, al desăvârşirei. Stejar cu imensă coroană pe întinsul liricei româneşti, Eminescu rotea umbră deasă, stârpitoare a încercărilor de nouă creştere. Astfel se poate explica şi exodul unor poeţi români în streinătate. Poeţii posteminescieni au fost siliţi, în majoritatea cazurilor, să crească, fie în umbra eminesciană, fie din împrumuturi streine.

Lucian Blaga este însă poetul care poate sta în ecuaţie cu numele lui Mihail Eminescu. El a isbutit să se înalţe din proprii rădăcini şi, spărgând coroana rotată a blestemului eminescian, să ajungă să se împărtăşească din slăvile cerului.

Care să fie secretul biruinţei lui Blaga? Multiple preocupări, o gândire cu valenţe nesecătuite aliate unui necontenit strigăt metafizic? Cert este că, în faţa profilului eminescian, Lucian Blaga înalţă o figură de o uimitoare echivalenţă.

Poet de natură lirică, lira preferită a lui Blaga e totuşi şi nu e un paradox: *teatrul*.

Zamolxe, Tulburarea Apelor, Fapta, Daria, Meşterul Manole şi acum proaspătă, *Cruciada Copiilor*, consituesc un şir neîntrerupt de drame (Zamolxe, numai el, e denumit: mister).

Ţinând de dialogul platonician, dramele lui Blaga au privirile îndreptate, în acelaş timp, spre tragedia antică şi către misterul creştin.

Pătrunse de un fior, neavând nimic de a face cu electricitatea şirei spinării, străpunse de sentimentul durerii metafizice şi neputinţei funciare a omului, sub întinse de o surdă chemare şi de un dor nestăvilit de transcendere, înzestrate cu sobrietatea tragică a expresiei, de un laconism de sfinx care nici odată nu se va da în vileag, teatrul lui Blaga e denumit impropriu, chiar de autor, „dramă". El nu are nimic aface nici cu *verbalismul*, nici cu *acţiunea* dramei în sensul ei modern. In *Cruciada Copiilor*, nimeni nu vorbeşte prea mult. Avalanşele de cuvinte sunt înlocuite printr'o schiţare de gest,

© BCU Cluj

o frântură de întrebare sau răspuns. Dialogurile se reduc de multe ori la opuneri de *da* şi *nu*. Personagiile lui Blaga au numai ceva de spus dar şi de *tăcut*. Ele ştiu să vorbească dar să şi rămână mute. Caşi în muzică, în teatrul lui Blaga pauzele contează. Şi e mai mult de cât o pauză; tăcerea la Blaga e un personagiu principal. Persoanele pieselor lui Lucian Blaga sunt ca un pândar de o rară putere de stăpânire, aşteptând să vadă, să înţeleagă, să pătrundă taina prin care se mişcă.

Mai mult ca oricând, în Cruciada Copiilor, Lucian Blaga e pisica sprintenă, nervoasă, în supremă tensiune, păzindu-se să comită cea mai imperceptibilă mişcare ţinându-şi răsuflarea, privind stolul de vrăbii—copii,—în care îşi alege victima — Radu, fiul Doamnei,—când şi când prefăcându-şi glasul în vers şi ciripit spre ademenire.

Cuprinzând teatral ca lirism, însă nu lirism sentimental, ci lirică a gândului în zbatere transcendentală, Blaga se situiază în linia eminesciană; depăşind-o, Blaga înţelege că gândurile sunt mai tari decât vorbele, cuvântul e alceva decât expresia, stafia e mai vie de cât carnea, iar jurământul mai în carne şi în oase de cât oamenii: „jurământul umblă prin cetate."

Ne-am înşela dacă am crede că în piesa cea nouă a lui Blaga, ca şi în celelalte, personagiile care sunt chemate pe scenă sunt: Teodul, călugărul catolic, Doamna Ţării Româneşti; Ghenadie, starețul, Radu, copii, etc.

Personagiile sunt de alt ordin: „Lemnul", „Minunea", „Jurământul", „Cântecul", „Lumina", „Ierusalimul", „Fuga" şi „Starea". Nu oamenii se bat între ei. Cel mult fiecare se sbate. Însă duelul e încins între Şimboluri şi Noţiuni. Personagii nu se poate mai cu trup în teatrul lui Blaga. Jurământul *umblă* prin cetate.

„Toată noaptea—dela uşe la fereastră, dela fereastră la uşe. Inainte, înapoi, în cerc, în dungă. Am deschis fereastra: cântecul copiilor. Am închis fereastra: cântecul copiilor. Mi-astup urechile: acelaş cântec,—trist, lung, nepământean,—ca o chemare din somn, ca un drum spre moarte" (Doamna, Actul II).

Ce vrea cântecul copiilor, ce vrea jurământul, ce vrea Ierusalimul? Lucian Blaga vâră viermele iscodirii în inima copilaşilor. Fiind curaţi copii, iscoada se va rezolvi?

Căci, e incontestabil că, luând ca prilej cruciada copiilor, în gândirea lui Lucian Blaga se aşează cu tărie problema orient—occident—ortodoxie—catolicism.

Inimii şi minţii, copiilor, ca unui ghioc al curăţiei şi al tainei, Lucian Blaga pune întrebarea crucială a creştinătăţii, iscodind sufletele plăpânde cu iscusinţă de sfinx.—Cu cruzime de sfinx.

Pentru duelul de veacuri al celor două mari biserici istorice, Lucian Blaga a ales ca platou de intersecţie sufletul copiilor cruciaţi. Bolţile inimilor copilăreşti răsună de încrucişări tăioase de cuvinte şi de luări de atitudini în covârşitoarea întrebare. Săbiile credinţei, bătându-se în cercuri invoalte — „înainte, înapoi, în cerc, în dungă" — în cămăruţa unui suflet de copil, îi sfârtecă părenţii pitici fără păsare. Faptul istoric, cum ne spunea poetul vorbindu-ne de noua sa dramă, Cruciada Copiilor, e numai fundalul dramei propriu zise. Bieţii copii, cobai pentru experienţele şi îneguroasele probleme ale destinului, Lucian Blaga îi iscodeşte ca atare.

Intr'o cetate de hotar pe Dunăre în jos se iveşte Teodul, călugăr al Romei. „Umblă cu o icoană din care Isus chiamă cu mâna: lăsaţii copii să vină la mine... umblă pretutindeni, vine, pleacă, iese, se întoarce, când într'un cătun de munte, când în cetate... vorbeşte în şapte glasuri .. o 'nvârte şi o întoarce şi la orice are gata răspunsul, parcă ar cânta numai antifonul în strană" Aşa îl descrie Ghenadie starețul ortodox. Şi, deşi cu duşmănie, starețul îl descrie pe Teodul drept plin de *vrednicie*. Teodul e prea vrednic, după părerea starețului. E prea neobosit. „Catolicii au uitat Ierusalimul de sus pentru Ierusalimul de jos. Au uitat pe Domnul pentru mormântul Domnului. Şi pe urmă au uitat mormântul pentru faptele lumii şi pentru ispitele din toate furtunile şi dela toate răscrucile. Şi păcatul acesta nu se iartă".

Tot Ghenadie vorbeşte. Se opune acţiunei lui Teodul, care chiamă copii în cruciadă, la Ierusalim.

E adevărat, Teodul catolicul e plin de sârg, e neobosit, e o flacără vie, e smerit ca porumbelul şi înţelept ca şarpele. E călugăr pătruns din creştet până în tălpi de cele şapte virtuţi teologiale. Cine se poate asemui lui Teodul, care are un vis atât de curat, o nădejde atât de tare. „Visul cavalerilor s'a înecat în sânge şi duhul lor s'a stins sub comori. Copii lumii vor ridica iarăşi visul din pulbere! Numai ei pot să cucerească mormântul pierdut, copii curaţi, luminile vii, sfinţii micuţi şi fără de moarte! Un mers din minune în minune va fi drumul lor! Nici o spadă nu se va scoate din teacă, nici un arc nu se va întinde, nici o suliţă nu va răni. Ei vor trece cântând prin fundul mării, ca un alt popor scos din ţara tenebrelor"!

E sigur că Teodul are o nobilă intenţie şi e pătruns de tot ceace are creştinismul mai frumos, mai eroic.

Lui se opune Ghenadie, în faţa Doamnei: Antigonă neputincioasă de a lua o hotărâre când e vorba de a păzi copii altora, punând şapte lacăte şi trăgând toate punţile, ca să-şi păzească de chemarea lui Teodul propria odraslă, Radu.

Cine e Ghenadie? Desigur, în faţa siluetei macerate de post şi rugă neîntreruptă şi de sacririciu neprecupeţit, a lui Teodul, care se profilează colţuros şi deşirat pe cerul cruciadei, se iveşte plată, rotundă, ghiftuită, mătăhăloasă, legănată, figura starețului Ghenadie, care, după expresia dispreţuitoare de „în treacăt" a lui Teodul nu se gândeşte decât „numai la ospăţul Crăciunului şi nu la faptele cruci".

De o parte e Roma organizată, cu călugări, armate, cu un singur trup şi suflet. „S'ar zice că cel dintâi călugăr care a pus crucea în mâinile cavalerilor s'a

© BCU Cluj

despicat în două în fiecare biserică prin care a trecut. Şi din unul s'a făcut doi, din doi patru, din patru opt şi turmă din fiecare". „Călugării nu trebue se fie oameni. Sunt flacără într'un trup biciuit". Aşa spune Teodul despre sine, trimis al Romei. Şi, când Doamna, auzind aceste cuvinte îi spune: „Teodul, eşti îndrăcit !", acesta nu se sfieşte să replice : „Draci trebue să fie călugării, draci cari cred în Hristos şi nu mai trăesc decât pentru copii lui".

In faţa acestei acţiuni unitare, pâlpâitoare şi neastâmpărată dragoste de Hristos, stă amorf şi leneş, într'o superbă apatie orientul ortodox. Neorganizat fără „personalităţi", fără flacără vizibilă, fără pretenţii de a mântui lumea cu umărul. Bizanţul dă din umeri şi, opunându-se formal, nici nu încearcă o contra-acţiune. In definitiv, Teodul face ce vrea. Satul ortodoxiei e fără câini. Ghenadie stă şi se îngraşă, în propriile-i păcate, care-i privesc propria conştiinţă, însă stă pe poziţiunea moştenită, se încleştează strâns de tradiţie şi de bunul simţ omenesc, şi nu încearcă să se încarce de virtuţi strălucitoare dar eretice.

Ca să lămurim ce e apusul şi ce e răsăritul cruciadei copiilor, e un proces în care nu se poate spune că apusul nu apare în toată strălucirea lui, iar orientul în toată nepătrunsa-i noapte. Apusul e înfăţişat de iscusitul Lucian Blaga în toată splendoarea, în întregile-i avantagii, iar răsăritul în toate scăderile lui. Si totuş...

Fiind de ales între splendoarea apusului şi noaptea răsăritului, cine nu va rămâne de partea celui din urmă? Cât de minunat şi de discret ne arată Lucian Blaga în Cruciada Copiilor, frumuseţile Romei şi păcatele Bizanţului. Şi totuşi Ghenadie e al nostru. Ghenadie nu birue Ghenadie nu are nevoe să învingă. Nu e preocupat de aceasta. Aceasta e rostul numai al lui Dumnezeu. Ghenadie îşi rosteşte leturghia, rămâne cu ce a învăţat din bătrâni, e prost, e lucrător leneş, e fără ambiţie şi fără vise, e gol, e opac şi optuz. Lui Ghenadie nu-i pasă dacă are sau nu dreptate şi e departe de ispita sfinţeniei. El ştie că aşa *este*. Pentru el Ierusalismul este *cucerit*. Acţiune în această materie nu poate fi decât agitaţie şi stearpă vânzolire.

In acest timp sufletul copilului se frânge. Incuiat în cămară până ce Doamna se va lăsa convinsă sau va convinge pe Teodul, Radu a descoperit uşile secrete care duc spre nevăzut. Dorul Ierusalimului creşte în inimioara fragedă cum se desvoltă bobocul de crin din mugurul verde. Şi sufletul îmbătat de mireasmă se înalţă iute către cer. Intră, cum spune Ghenadie, închizându-i ochii, în adevăratul Ierusalim.

Acţiunea lui Teodul se frânge. Copiii au pierit în valuri fiindcă minunea nu a vrut să se arate. Degeaba viu, degeaba organizare, degeaba iscusinţă, devotament, sacrificiu.

Copilul a murit. Ghenadie a învins. Teodul se laudă că e drac care crede în Hristos. Se fălea cu neîndurarea.

In îndurarea lui, Ghenadie rămâne cel neîndurat.

Aceasta e ortodoxia : e omenească şi deaceea isbuteşte să fie neomenească, e dezorganizată şi deaceea e organică, e leneşă şi deaceea supusă lui Hristos. Iar catolicismul voind să pară neomenesc rămâne în omenesc, de mult ce se organizează, nu isbuteşte să se închege, şi agitat fiind se svârle în diabolic. Ispită a lui Dumnezeu, iată ce e Cruciada Copiilor.

PAUL STERIAN

CRONICA PLASTICA

EXPOZIŢIILE CELOR TINERI

ULTIMILE două luni au fost bogate, pe tărâmul artelor plastice, în manifestări ale tinerei generaţii de pictori şi sculptori. Talente evidenţiate cu câţiva ani în urmă au justificat cu prisosinţă speranţele ce se puneau atunci în desvoltarea lor viitoare, câţiva pictori dintre cei mai tineri, cunoscuţi din expoziţii colective, au încercat, cu toate piedicile pe care criza actuală le pune în calea celor mai frumoase intenţii, prima lor expoziţie personală, în timp ce alte nume cu desăvârşire ignorate până astăzi reuşiau să iasă din anonimat la cel dintâi contact cu publicul. Asemenea manifestări arată în ce mare măsură generaţia tânără merită simpatica luare aminte a vizitatorilor de expoziţii, după cum cercetarea atentă a realizărilor parţiale şi considerarea îndrumării generale pe care o urmează tinerii pictori şi sculptori, ne întăresc convingerea în seriozitatea efortului lor. Nu înţelegem prin aceasta ceeace de obiceiu se înţelege : aservirea necondiţionată la formulele tipice ale academiilor sau lăudata cuminţenie sub care se ascunde neputinţa. Este vorba dimpotrivă de sinceritatea căutării de sine pe care o presupune orice efort îndreptat spre aflarea expresiei personale, spre delimitarea unui stil de sine stătător.

La „Cartea Românească" au expus în cursul lunei Ianuarie, picturi : doamna Lucia Demetriade Bălăcescu, sculpturi : doamna Milita Pătraşcu, amândouă bine cunoscute şi apreciate de publicul nostru.

Lucia Demetriade Bălăcescu se îndreaptă spre o fază de maturitate a talentului său. Expresia artei sale a devenit mai ponderată, materia picturală se centralizează cu mai mare uşurinţă într'un sens superior de logică formală şi coloristică. Culoarea capătă acum mai multă stofă, nici un efect nu mai este lăsat pe seama accidentalului. La aceasta Lucia Dem. Bălăcescu a ajuns prin înţelegerea într'adevăr artistică a resurselor de expresivitate picturală pe care le conţine technica pastelului, deslegând cu curaj dintre virtualităţile latente ale acesteia, un întreg registru de rezonanţă joasă,

© BCU Cluj

de caldă comunicativitate omenească şi în acelaş timp de solemnă majestate. Se poate spune că noui moduri expresive au fost creiate într'o materie căreia nu i se recunoşteau până acum atari potenţe. Lucia Dem. Bălăcescu mânueşte creioanele colorate cu siguranţă de meşter încercat, reuşind să ne facă suspecte pretenţiile sale de diletantism. Praful colorat este întins pe suprafeţe largi, în strat gros sau subţire, urmând sensul unitar al haşurelor. Cu această materie neînsemnată este făcută curba melodioasă a unui braţ, rotunzimea bustului, moliciunea catifelată a carnaţiei. Aceeaşi ţesătură intră în cutele larg drapate ale rochiilor sau defineşte o atitudine corporală.

Portretele pe care le aduce Lucia Dem. Bălăcescu într'un număr considerabil sporit faţă de trecut, trebue considerate cu mai multă dreptate chipuri abstracte ale idealei conformităţi dintre substanţa generoasă a picturei şi majestatea ţinutei corporale a modelelor, decât documente de psihologie omenească, aşa cum ne-am putea aştepta. Este evidentă pentru oricine ştie să vadă deosebirea pe care o pune artista între tratarea figurei omeneşti şi tratarea somptuosului aparat vestimentar. Nu este vorba numai de o grijă mai mare sau mai mică în execuţie, ci de o factură diferită pentru fiecare din aceste două regiuni ale unei reprezentări figurale. Chipul omenesc se mai resimte în tratare de vechiul grafism al artistei, sistem de notaţie rapidă şi uşor spirituală. Este drept că în câteva desene de o delicateţe rară, apare pentru întâia oară o preocupare serioasă de anatomie a figurei. Prin mijlocirea câtorva haşure colorate, trase cu tact surprinzător, Lucia Dem. Bălăcescu realizează uneori o plasticitate calmă, apropiată de virtuţile sculptorului. Aceste cuceriri sigure sunt trecute în portretele mari recente, a căror lărgime de galb se cuprinde sub aceeaşi determinare stilistică, cu tratarea logică a culorilor. Densitatea materiei picturale, în sinteza plastică a unui chip bărbătesc, se acordă fără greş cu rezonanţa plină şi sobră a unui roşu aproape pompeian. Acelaş lucru se cuvine spus despre portretul doamnei în albastru.

Stadiul de astăzi în evoluţia artistică a doamnei Lucia Dem. Bălăcescu, se distinge printr'o căutare mai atentă a caracterului pictural şi omenesc, printr'o mai mare grije de stil. Spontaneitatea uimitoare pe care o manifestă artista îşi află un corectiv în reflexiunea liniştită, în cumpăna introdusă de nevoia unei expresiuni ponderate. De aici încolo posibilităţi nesfârşite de cultivare se deschid talentului frumos al doamnei Lucia Dem. Bălăcescu.

În aceeaşi sală, *Miliţa Pătraşcu* ne-a înfăţişat în câteva bronzuri, terre-cuite şi bucăţi de marmoră, o nouă latură a talentului său, îndreptat de astădată spre circumscrierea unor amănunte caracteristice în raport cu posibilităţile de expresie proprii fiecărui material. Grija pe care o poartă artista pentru degajarea sensului plastic corespunzător feluritelor materiale constitue o veche preocupare a sa. Pentru întâia oară, astăzi, sensul materialului este realizat prin accenturea detaliilor, ceeace înrăureşte uneori spre disoluţia expresiei unitare. Faza actuală, în desvoltarea artistică a Miliţei Pătraşcu, se caracterizează printr'o căutare analitică adâncită în vederea unei sinteze superioare de sens plastic, în care să se integreze reuşitele parţiale de astăzi. In portrete, preocuparea de amănunt o îndeamnă uneori pe Miliţa Pătraşcu la anumite concesii în sensul formulelor curente. Năzuinţa nobilă a artistei rămâne totuşi până la urmă învingătoare, iar voinţa sa de artă îşi află o expresie puternică în câteva lucrări valoroase, cum este aceea intitulată: «Cap de ţigancă".

In sala „Mozart" a expus pentru întâia oară *Margareta Sterian*. Niciodată, la noi în ţară, un talent tânăr nu a avut o consacrare mai entuziastă. Aceasta este datorită probabil în mare parte impresiei de sinceritate, de necontrafăcut ce se desprinde nemijlocit din ansamblul pânzelor expuse. Margareta Sterian este o convinsă *fauve*. Primitivismul expresiei sale nu exclude totuşi reversul medaliei: cultura. Credem că nu greşim atribuindu-i artistei oarecare arbitrar în intenţii, cu privire la tratarea frustă a câtorva portrete de copii şi fete din Drăguş. Frăgezimea acelor chipuri este realizată cu mijloace atât de anti-picturale, încât rămânem surprinşi de vecinătatea altor pânze, în cari gravitatea acordurilor joase de culoare, aflându-şi sprijin în rezonanţele unui negru somptuar, ne vorbeşte despre diferenţierea unei vizualităţi picturale, frumos cultivată. Această constatare nu trebue să îi ofere doamnei Sterian, raţiunea unei prea mari încrederi Până la cultivarea matură a însuşirilor sale generoase mai este mult şi orice forţare a evoluţiei o poate arunca în plin academism. Margareta Sterian va ajunge la un stil personal, dacă va şti să înconjure deopotrivă tentaţiile unui meşteşug lipsit de convingere lăuntrică, cât şi excesele unui primitivism necontrolat.

O surpriză a fost pentru mulţi şi expoziţia doamnei *Micaela Eleutheriade*, la „Hasefer". Sensibilitatea rară a acestei artiste nu mai era un secret pentru nimeni din câţi putuseră aprecia în puţinele naturi moarte date la iveală până astăzi, discreţia puţin obişnuită a expresiei, simţul rafinat al armonizărilor de culoare, tactul fără pereche, ce ţinea strânse laolaltă în alcătuirea naturilor moarte, cele mai felurite obiecte, realizând astfel intimitatea unei ambianţe sufleteşti, pline de farmec şi de caldă rezonanţă omenească. Ceeace surprinde astăzi pe cercetătorul expoziţiei dela „Hasefer" este suprafaţa întinsă pe care au reuşit să o fertilizeze însuşirile enumărute mai sus, socotite pe nedrept minore. Reuşita doamnei Micaela Eleutheriade se explică tocmai prin prudenta înţelegere şi cultivare a materiei picturale, în funcţie de expresia unei sensibilităţi artistice neobişnuit de diferenţiate. Din folosirea albului şi a fondurilor de rezonanţă neutră în raport cu un arabesc de culoare, fără încetare înoit de imaginaţia picturală a artistei, aceasta realizează întreguri picturale de o uimitoare coeziune, sprijinită pe unitatea nedesmînţită

© BCU Cluj

a unui sentiment apropiat. Cele mai prețioase invenții de coloare, cel mai luminos albastru, verde, galben sau roșu cunosc în alierea lor cu acordurile cromatice joase treceri melodioase, a căror subtilitate trebue aflată iarăși în frumoasa cultivare a sensibilității plastice, de care dă dovadă artista. Cu aceleași calități, Micaela Eleutheriade, pătrunde în peisagiul românesc, justificând astfel prin varierea motivelor, o mai mare încredere în posibilitățile de extindere în suprafață a talentului său și de adâncire a expresiei decât îi acordă îndeobște vizitatorul sceptic al expoziției. Astăzi se știe îndeajuns că Micaela Elutheriade este capabilă și de altceva de cât de infinite variațiuni pe o temă de *Braque*.

Ca o contraponderare la atâtea aspecte de artă feminină, sculptorul german *R. E. Boege*, stabilit de câțiva ani în București, ne oferă exemplul întăritor al energiei care stăpânește materia și dispune de ea. Elev al lui Rudolf Belling și Arhipenko, sculptorul R. E. Boege se arată convins de geometrismul formelor tipice, la care se reducea pentru aceia orice subiect. Linia mare își are cuvânt hotărâtor în lucrările sale, dintre care unele par definiția unui sistem de forțe în activitate, fără ca nimic să depășească economia raporturilor care le guvernează, iar altele capătă o expresie de nestrămutată liniște din șlefuirea maximă a suprafețelor plastice. Ceeace impresionează în arta lui Boege este sentimentul necesității de unde pare să-și fi luat naștere orice raport cuprins în lucrările sale. Suprafețele sunt înstrunite cât mai mult, pentru ca pe o cuprindere mică să activeze o energie cât mai intensivă, formele ne apar nu numai construite, ci însăși limita forțelor care construesc. Ne-am putea aștepta ca actualitatea acestor forțe să atragă contopirea formelor în intimitatea mișcării. In cazul lui Boege, lucrul se petrece altfel: un gând abstract le păstrează în izolarea tipurilor geometrice pure. Sculptorul Boege este și un portretist de rassă. Portretele lui Barbu Știrbeiu, Bachmann și Avram, pot servi oricând de exemplu pentru ceea ce poate realiza o convingere de artă nestrămutată, oricât de mult atitudinea artistului ar fi inovatoare, când sinceritatea nu poate fi pusă la îndoială și când forța sa de creație este în măsură să îndreptățească orice îndrăsneală.

MARIUS BUNESCU

FIECARE expoziție nouă a lui Marius Bunescu, ne aduce revelația unei adânciri în expresia artistică a pictorului și uneori înfățișază cercetătorilor, o latură necunoscută a talentului său. Este tocmai cazul ultimei sale expoziții, care evidențiază în nenumărate exemple cucerirea unui întreg domeniu de expresivitate artistică, venind să îmbogățească stilul pictorului și să-i crească eficacitatea. Spre deosebire de ceeace se întâmplă în cazul altora, împlinirea artistică a lui Bunescu, oricât de înaltă, nu este niciodată socotită de el un capăt de drum. Pictorul nostru nu beneficiază (cum scrie undeva Gide) de primul elan. Elanul său este continuu, orientat numai spre obiecte și scopuri deosebite. In aceasta stă garanția autenticității omenești a graiului său. Din aceeași mlădiere nespusă reese deasemenea acordul plin dintre conținutul de umanitate al artei sale și expresia picturală, contopirea lor la temperatura înaltă a emoției.

Cu expoziția de anul acesta, Bunescu face un pas mare înainte. Drumul la Veneția, plin de pericole pentru orice pictor cinstit, a însemnat în cazul lui Bunescu nu numai o îngenunchere a ispitelor amabile, pe care e propune motivul. Dar, mai ales, caracterizat prin latura sa pozitivă, un înbold din afară spre împrospătarea vizualității. Este mai corect să spunem că această ocaziune nu i-a fost oferită lui Bunescu, ci dinpotrivă a fost căutată de el. Pictorul a înțeles necesitatea pentru însușirile de frăgezime ale sensibilității sale picturale, de a fi necontenit interesate de noi aspecte ale vieții. Peisagiul venețian își păstrează prin prisma viziunii lui Bunescu, caracterul său istoric și pitoresc. Cu toate acestea, o altă Veneție decât cele cunoscute, ne este înfățișată privirii. Bunescu a știut să vadă cu ochi proprii, degajat de superstițiile culturei, ale acestei culturi alexandrine, care se cuvine cu mai multă dreptate a fi numită diletantism. Intr'un alt înțeles, Marius Bunescu, acest incoruptibil instinctual al artei, este totuși unul din cei mai cultivați pictori români. Cultura în înțelesul acesta apare ca un fapt al personalității omenești și nicidecum ca rezultat al unui efort îndreptat spre acumulare numerică de falșe bogății spirituale. Cât de departe suntem de Veneția focurilor de artificii, de parada flamurilor colorate, de „poezia" aspectelor venețiene! Bunescu disprețuește eleganța și „cultura". Bunescu este numai pictor.

Veneția i-a oferit pictorului nostru, noui teme coloristice, mai mult decât atât, i-a dat confirmarea unui sens inedit al culoarei. Până în ultimul timp, pictura lui Bunescu primea accentul dela atmosfera omenească, în care erau învăluite pânzele sale. Colorile se diferențiau în nuanțe de sensibilitate, în timp ce griurile introduceau oarecare ceață în ambianța umedă. Astăzi în lucrările lui Bunescu vorbește aceiași frăgezime, dar argumentul coloristic și-a căpătat o independență accentuată față de înrâuririle atmosferice, reușind să formeze acordul fundamental pe care se clădește prestigiul unui peisagiu. Trebuie urmărită întreaga serie de peisagii venețiene, pentru a căpăta conștiința miracolului săvârșit: cum un roșu sonorizat, un alb fraged și un verde glauc pot compune dela sine întreguri picturale, numai prin eficacitatea convingerei coloristice a pictorului!

Este nimerit să se vorbească de o architectură a culorei și de o structură a culorei, cu privire la ultimul stadiu din evoluția picturei lui Bunescu. Cea dintâiu

© BCU Cluj

impune o expresie statică întregului pictural din raportarea reciprocă a câtorva planuri principale de culoare, cealaltă exprimă în diferențierea pe suprafețe minime a pastei colorate, o anumită dinamică picturală, ca activitatea finală a țesutului cromatic. Niciodată nu se va putea sublinia îndeajuns siguranța nestânjenită cu care pictorul știe să pună în relațiune cu programul coloristic al unei pânze, exprimat în raporturi mari, jocul, țesit pe fațete multiple, al reflexelor transparente de culoare. Bogăția paletei și strălucirea ei depășesc în cazul acesta imediația unei funcțiuni de expresivitate omenească, reușind să cristalizeze potrivit liniile de forță ale unor legi proprii. Aflăm detalii de culoare, ce se cuvin socotite bijuterii de preț și care păstrează în raport cu căldura acordului omenesc ce stă la baza picturii lui Bunescu, o valoare de pură semnificație și de oglindire luminoasă. Această obiectivitate în expresie este o cucerire neașteptată pentru arta lui Bunescu și duce în aceiași măsură la înobilarea lirismului său cât și la fundarea lui în obiect. Este tocmai ceeace îi asigură de acum înainte pictorului o cuprindere mai largă și mai temeinică a realității, înlesnind desfacerea aspectelor acesteia, în reprezentarea sa artistică.

Bunescu este dintre cei puțini. Bunescu este un creator. Aceasta se înțelegea până astăzi în sensul creerei de ambianță sufletească. Peisagiile pictorului, liric pur, se cereau socotite stării de suflet trecute luminos în priveliște. Cele din ultimul timp subliniază o tensiune mai accentuată în atitudinea creatoare a artistului, îndemnat acum spre transpunerea motivelor din natură în armonii de culoare autonome. Bunescu își compune culoarea (după cum ne mărturisia el însuși), o construește în raporturi înlănțuite cu necesitate, potrivit unei logice stringente, care se suprapune realității perceptibile și îi impune o precisă orientare spre sensuri inedite de viață, făcute valabile prin simpla alegere a pictorului. Acest arbitrar din partea artistului nu atrage după sine, ca în nenumărate alte exemple la îndemâna oricui, o epuizare a substanței omenești ci constituie dimpotrivă condiția exterioară a creșterei sale în adâncimea expresiei. Mai mult de cât atât, socotim că obiectivitatea din ultimul timp în expresia artei lui Bunescu nu poate fi atribuită unor intenții pur formale, construcția culorei evidentă în peisagiile venețiene impunându-se nemijlocit și intuitiv privitorului ca o construcție de sensibilitate. De aceea chiar arhitectura cea mai bine caracterizată apare în pânzele lui Bunescu sprijinită nu pe schelăria formei, ci pe constanta unui sentiment latent de viață, pulsând acolo cu o uimitoare siguranță de sine, pe tot cuprinsul culoarei. Este vorba de o vitalitate rară exprimată când în accente de forță, când în modulări de gingășie. Astfel a reușit Bunescu să dea graiu în materia cea mai despovărată, unui univers de simțire și să atribue o infinitate de moduri expresive, grupărilor de culoare oricât de neinsemnate. Materia ajunge în felul acesta calitate, expresie pură, semnificație pe planul spiritului.

AUREL D. BROȘTEANU

DRAMA ȘI TEATRU

TABLETE

FĂRĂ îngăduință de vreme și fără dăruire de repertorii, o întârziere asupra unei drame, nu este îngăduită. In schimbarea repede a afișelor, la toate teatrele, schimbare ce ține mai mult de sleirea publicului decât de urmărirea unei linii artistice de realizat, abia de mai poți distruge ca pe un mare evenimnt. „*E așa cum vi se pare*“, de pildă, a lui *L. Pirandello*, la Teatrul Național.

E o luptă între nebuni, din care numai unul este, sau nu e niciunul, fiind toți, și cei așezați și normali din restul distribuției, și cei din stal, cari alcătuesc publicul, dacă ar fi să credem pe resoneurul piesei.

In bună dialectică pirandelliană, lămurită mai mult ca în orice altă lucrare a marelui scriitor italian, acțiunea oscilează larg, de la un punct de vedere la celălalt — de la acela al ginerelui, la acel al soacrei sale, ei sunt cei doi nebuni, având această putere dăruită de autor, să ia cu ea, în această unduire largă, întregul public.

In vecinătatea unui apartament burghez, frământat de mari curiozități, ca în provincie, un funcționar corect, locuește la mansardă cu soția sa, pe mama acesteia ținând-o jos, într'o pivniță aproape, de unde biata bătrână corespunde cu fiica ei prin semne. In mod firesc toți locatarii sunt intrigați până ce fiecare din cele două personagii — mama și soțul — ființei enigmatice de sus explică altfel adevărul său, contrazicând cu totul pe al celuilalt firește.

Piesa nu e alceva decât lupta dintre aceste mărturii, în spatele cărora se ascunde un adevăr sau o minciună insesizabile, de vreme ce până la sfârșit nu ni se pune nimic la îndemână, de către Pirandello, pentru a putea lămuri taina.

E comedia relativității cunoașterii, a subiectivismului anarhic și incongruent cu privire la contactul cu lumea din afară, e contrazicerea nesfârșită, e cercul vițios, în care se răsucesc premize ce nu se întretaie niciodată, și niciodată nu se pot soluționa.

Impresia pe care o lasă „E așa cum vi se pare“ e aceea a unui joc încurcat și enervant, a unui rebus de deslegat, deslegarea pe care o dă izvorând mai puțin din obiectul direct cu care luăm contact pe calea realizării — spectactolul însuși la care asistăm — cât din o cale interpretativă și personală, făurită după mijloacele și capacitatea fiecărui spectator, trecând la o egală distanță de piesă și emoția ei, și de încânta-

© BCU Cluj

rea noastră personală, în aplicarea întregei noastre inteligenţe, într'o minuţioasă construcţie intelectuală. De altfel această metodă de a gusta şi înţelege se aplică socot, faţă de opera întreagă de dramă, a scriitorului sicilian.

Ceeace este cu totul remarcabil în „E aşa cum vi se pare", este tehnica. Isbândirea transcrierii dramatice a acestei idei abstracte. Izbândirea mai deplină aci ca în orice altă piesă pirandelliană, se datoreşte unei vechi tradiţii de teatru. Inflorirea subţire a interesului scenic, pe un material greu de prins şi de drămuit, e o virtuozitate la care nu se poate ajunge decât având un trecut al genului. Căci ce este altceva această „E aşa cum vi se pare" decât o genială comedie dell'arte, ca tehnică şi mijloace, proectată pe un înalt plan intelectual? Aci stă de altfel şi taina şi farmecul lui Pirandello, în îmbinarea aceasta fericită a două elemente, ce se contopesc într'un acelaş cuprins, din două zone de civilizaţie şi de structură sufletească deosebite: materialul greu, fără contur precis, sângerat, frământat şi tragic al nordului, turnat în tiparele sprintene şi aerate, netede şi puţin sumare, scheletice, ale sudului.

Interpretarea de la noi, se apropie mai mult de aceea pe care germanii obicinuesc să o dea lui Pirandello, subliniindu-se o categorie cu totul îndrăgită de teatrul dela Berlin şi Viena, şi anume: grotescul. Interpretările ţărilor latine, Franţa şi Italia, nu ating această categorie intermediară afecţionând mai mult categoriile de bază, albul şi negrul, tragicul şi comicul, între care păstrează liniile de despărţire mult mai precise.

Legând un spectacol din două piese ce nu se întregeau, Studio-ul Teatrului Naţional a jucat într'o singură seară *„Care din ele?* a d-lui *Anton Bibescu* şi *Dardamelle"* a lui *Mazaud*. Prima este un marivaudage abil strunit, cu isvorul într'o mică întâmplare din viaţă, se poate, sau într'o anecdotă uşurătoare de lume grea. Cea de a doua este piesa neisbutită a autorului unei foarte isbutite piese într'un act, ce se numea şi triumfa acum câţiva ani „La folle journée".

E iarăşi în grotesc, de data aceasta textul însuş o cere, reluarea unui personagiu ce ne vine din comedia veche, trecând prin Molière: încornoratul.

Atitudinea personagiului central, „Dardamelle" e iarăşi împrumutată de aiurea: din „le Cocu magnifique", a lui Crommelync. Deosebirea însă e următoarea: atitudinea la Crommelync e luată pe viu, deadreptul pe sentiment, pe gelozie. La Mazaud, e la puterea a doua; e atitudine pe atitudine socială, de încornorat. Firește că astfel prezintându-se lucrarea, totul este construit, totul este artificios, neavând ce căuta aci nici o umbră de trăsătură naturală. Sau din nenorocire, ne-am întâlnit cu o asemenea interpretare, în parte cel puţin. Trebue remarcat că, din punct de vedere al realizării—decor şi interpretare, regie într'un cuvânt— Dardamelle a fost cel mai supărător şi amalgamat şi disarmonic spectacol din această stagiune.

Şi iarăşi Teatrul Naţional, reintră în spectacolele unei sensibilităţi depăşite, cu *„Uitarea"* lui *Pierre Frondaie* în senzaţionalul bernsteinian, dinainte de războiu. Arthurul sau Siegfriedul literaturii bancare burgheze venea din Levant sau din Egipt. Astăzi subt pana d-lui *Pierre Frondaie* el vine în mod fatal di.. Rusia împănată cu Caucaz sau Afganistan. Puţină brutalitate, puţină senzualitate, ceva credinţă orientală şi eroul principal e croit. Firește că în bună simetrie, el va avea şi o umbră, sau un confident — ca în Racine — pentru ca să complacă tragediei franceze, care confident va fi, în speţă, o confidentă — secretara Natalia. Dragoste cu o franceză. (Dincolo alt grup: soţia franceză şi amantul francez). Conflict. Banal, deocamdată. Pătrat, nu triunghi: doi şi doi. Asta e marea noutate. Dar şi idei! Orient-Occident! (Berdiaeff, Massis, Spengler, Keyserling) să fie oare aşa? De ce nu? La sfârşit d-l Frondaie îşi aduce aminte că e „intelectual" şi că trebuie să atingă în leşia tuturor fadaseriilor de apărare apuseană, tartină franceză. Deci mica flaşnetă teoretică; suntem alţi oameni: noi ruşi, voi francezi! Uf! In plină criză, Teatrul Naţional a înscris piesa în repertoriul său, fiindcă piesa „are de toate". Mă îndoesc însă că publicul — cu tot arsenalul de lux, muzică de exotic, de uşurel, de ideie şi de suflet de montare — va reveni la gustul dinainte de războiu.

Un succes mare, a înregistrat Teatrul „Maria Ventura" cu *„Şoarece de biserică"*, piesa autorului maghiar *Feodor Laszlo*. „Şoarecele" e o fată sprintenă şi destoinică, ce-şi caută, prin muncă cinstită, un loc pe pe lume. Isbuteşte nu numai să muncească, dar chiar să subjuge pe un mare print al finanţei internaţionale, care în cele din urmă o ia în căsătorie.

Trepidaţia modernă a vieţii înfrigurate de lucru, a geniului unanim ajutat de tehnică, îşi găseşte bine rotunjit ecoul, în interiorul şi munca marelui om de bancă — eroul piesei.

Duioşia unei duble romantice de muncă şi de dragoste se anină abil de această febră, de acest ritm, minunat isbutit în transcriere. Spectacolul a biruit graţie unei montări şi interpretări remarcabile.

In primul rând, d-şoara *Leny Caler*, şi-a găsit definitiv preţuirea generală, la justa şi reala d-sale valoare artistică. Incontestabil d-şoara Caler este astăzi ingenua cu cele mai multe resurse din teatrul românesc

Şi pentrucă am observat cândva, negativ, pe d-l *Timică Georgescu*, o plăcere şi o datorie ne face să înregistrăm azi, un succes al d-sale, de cea mai subţire calitate.

Preţuim mult iniţiativa Teatrului Ventura de a înscrie în repertorul său lucrări din literaturile dramatice mai puţin cunoscute publicului. Ţările mici — şi politiceşti şi culturaliceşti — nu odată au adus surprize în artă — şi în arta mare, şi în arta mijlocie, dar izbutită.

ION MARIN SADOVEANU

© BCU Cluj

CRONICA MĂRUNTĂ

PRINCIPESA MARTHA BIBESCU, scriitoare de limbă franceză, a scos o carte în românește: *Două portrete, Ferdinand al României, Anatole France.* Din literatura sa franceză, mărturisesc, n'am citit absolut nimic. N'am putut să citesc. E o pică mai tare decât mine, — absurdă poate, dar nu mai puțin reală. Orice român înzestrat, care scrie într'o limbă străină, mi se pare un dezertor. Și cu cât are mai mult succes, cu atât pica mea e mai tare. Îmi zic: literatura franceză n'avea nevoie de acest talent; literatura românească avea încă nevoie de el. Și, mie cel puțin, pica aceasta de neînfrânt nu mi se mai pare atât de absurdă. Credeți că în literatura franceză exista un gol pe care trebuia să-l umple talentul principesei Martha Bibescu? Eu nu cred și nu-mi închipui un argument care să mă convingă de contrariu. Dar în literatura noastră un talent ca al său ar fi fost atât de necesar! O boieroaică ar fi scris aceste romane, din lumea ei aristocratică, într'un stil aristocratic pe măsura sufletului ei, moștenire ciselată de civilizația veacurilor. Ceva ce n'avem noi ceștilalți, feciori de popi, de țărani și de dascăli, brusc săltați din natura primară în cultura pe care, la rândul nostru, trebuie s'o creiem mai departe. Boierii lipsesc din ea. Chiar dacă la începuturile acestei culturi ei stau ca niște ctitori veneraţi, urmașii lor i-au trădat. Scrisul românesc cel puternic, cel neaoș, cel rezistent, nu e boieresc. Nici Eminescu, nici Coșbuc, nici Caragiale n'au fost boieri. Apariția unei Martha Bibescu ar fi fost o glorioasă ispășire pentru atâtea spirite de elită, din tagma ei socială, ce s'au desolidarizat de sufletul românesc. Scriitoarea princiară le-a urmat, fără să adauge o glorie nouă literaturii franceze, dar sărăcind pe a noastră de una necesară.

Nu vreau să spun cu aceasta că Martha Bibescu nu are succes la Paris. Sub iscăliturile cele mai severe ale criticei franceze i-am citit elogii neșovăitoare. La douăzeci de kilometri de Paris, într'un restaurant de vară, frumos ca o poveste din Damasc, cu răcoare de lac geometrizat, cu arbori uriași și bețe de trandafiri, i-am văzut portretul cu autograf, așezat printre celebrităţile politicei, Academiei, literelor și artelor franceze. E un nume care circulă, dar o scriitoare care, oricât de prețuită, va fi socotită totdeauna ca *străină*. Francezii, numai cine-i cunoaște abstract își închipuie că sânt eliberați de spiritul exclusivist. Despre George Enescu, de pildă, tratatele lor de muzică națională nu scriu mai mult de două trei rânduri. Între autohton și metec în artă nimeni nu face o mai categorică diferență ca francezul. Universalismul său nu are alt sens decât expansiunea și generalizarea în lume a geniului francez. E și firesc. Pentru a cunoaște geniul acesta, preferim deci un francez autentic decât un român care scrie franțuzește.

Vasile Pârvan, care avea, ca și noi, îndărătul său un imens anonimat rural, devenise în ultimii săi ani un pasionat iubitor de aristocrație. Probabil fiindcă, arheolog profund, trăise o viață printre marmore și patriciani romani. Când apăruse cartea *Isvor* a Principesei Martha Bibescu, el a venit entusiasmat și mi-a întins-o ca pe o revelație. Am refuzat-o spontan. Și l-am rănit adânc fără să vreau, fără să știu. Nu mi-a ertat-o până la moarte. Purtasem o prietenie pe care dânsul o cântase în versuri ce nu le voiu uita. Din clipa aceea totul s'a prăbușit. Câteva pretexte încă, acumulate de sensibilitatea lui jicnită, ne-au separat pentru totdeauna. Dar sânt sigur că, dacă la moartea lui aș fi fost în țară și m'aș fi apropiat de patul agoniei cu cartea principesei citită, Vasile Pârvan mi-ar fi iertat toate, — de câte nu eram vinovat.

Dintre cele *două portrete*, apărute în sfârșit și'n românește, unul, *Anatole France,* nu depășește însemnătatea unei amintiri fugare și a unei admirații literare: compatrioții marelui stilist, în frunte cu Charles Maurras, au scris despre dânsul pagini ce nu se pot egala; al doilea, *Ferdinand al României,* singură Principesa Martha Bibescu îl putea scrie. E o capodoperă a genului, — ca să ne folosim de terminologia d-lui Mihail Dragomirescu. Incontestabil, singurul lucru mare ce s'a scris despre marele suflet al Regelui defunct. Între a fi monarh român și între ceeace era Ferdinand omul exista o multiplă antinomie. Timid din fire, a trebuit să fie om public; aristocrat german cu tradiții medievale, a trebuit să-și ia angajamante de bun român, catolic adânc credincios, a trebuit să fie protectorul Bisericii ortodoxe: îndeplinind în copiii săi obligațiile ortodoxe ale constituției noastre, a trebuif să fie excomunicat de Papa; declarând războiu Germaniei, adică propriei sale familii, a trebuit să fie șters din cartea cea mare a Hohenzollernilor" și „ucis genealogiceşte;" părându-i-se că dinastia se clatină prin atitudinea întâiului său născut, a trebuit să-l sacrifice desmoștenindu-l, deși l-a iubit până la moarte. Viața Regelui Ferdinand e o serie de acte neomenești decurgând toate dintr'o primă obligație luată cu jurământ față de poporul românesc. Și cum această obligație era expresia unei superioare conștiinți morale, actele sale neomenești apar ca supraomenești. Fiecare din aceste acte e o tragedie. Viața lui e un lanț de tragedii cum nici istoria nu cunoaște alta, nici haghiografia creștină. Peste toate acestea „Regele Ferdinand n'ar fi fost îndestul de sacrificat dacă ar fi iubit regalitatea".

Acest sacrificiu fără egal autoarea îl vede izvorând din ordinea transcendentală: „Regele Ferdinand a suferit înfrângerea cu o înălțime de suflet care nu-i putea veni decât dintr'o putere supranaturală". Sau: „Alegând soluția ce-i era inspirată de voința populară, dar care trebuia să-l coste cel mai scump, Regele Ferdinand a

© BCU Cluj

plecat nu știu ce greutate din cântarele cerești de partea poporului român." Biografia lui intră întreagă în formula supremă a Evangheliei: cine-și pierde sufletul său, acela îl va câștigă. Principesa Martha Bibescu nu exagerează întru nimic numindu-l martir, în sensul creștin al cuvântului. Pe acest martiragiu se întemeiază România mare.

Intuiția profundă și mâna magistrală, care au conceput și realizat aceste pagini, fac din *Ferdinand al României* întâiul monument pe care poporul românesc, prin Martha Bibescu, îl ridică marelui ctitor de țară.

DARUL VREMII e o nouă revistă ce ne sosește pe neașteptate din Ardeal. Sobră, elegantă, occidentală la înfățișare. Dar mai ales surprinzătoare prin însuși faptul apariției. Acum putem s'o spunem răspicat: aproape pierdusem credința că generația tânără a Ardealului s'ar mai înfiora de lumina înaltă a stelelor. Nu din vina noastră, ci din manifestările de până acum ale acestei generații.

Ardealul de azi — și nu știu dacă cei de acolo înțeleg îndestul câtă dragoste punem noi cei de dincoace în acest cuvânt vrăjit *Ardealul!* — trăește o epocă de extaz politic. Printr'o profundă greșală a centrului, ținut ani întregi la periferia vieții publice, el avea impresia ostracizării în România devenită Mare, în rândul întâiu, prin splendidul lui pământ și popor. A fost în această vreme o încordată luptă politică. Prin împrejurări speciale semnificația ei creștea incomparabilă față de luptele politice atât de obișnuite ale Regatului vechiu. Mișcarea durând sufletul tineretului întreg la angajat în ea. Generația tânără de peste munte a crescut în această încordare în care preocuparea politică prima peste toate celelalte. Lucian Blaga, pe măsură ce era mai serios înțeles, a devenit o mândrie a acestei tinere generații, dar impresionantul lui exemplu n'a găsit aproape nici un urmaș. Jocurile divine ale spiritului pur au fost mulți ani ca și inexistente pentru ardelenii tineri. Îi domina politica, îi chema sensul practic al vieții. Nu odată ne-am ciocnit scrisul cotidian cu al tinerilor acestora fanatizați de ideea politică. Și cum la noi politica e patimă exclusiv stăpânitoare, ne-a durut să constatăm la tineretul ardelenesc abdicarea dela spiritul înalt, liber și desinteresat. Mulți nu ne-au înțeles această atitudine și ne-au declarat adversari, când nu eram decât prieteni îngrijorați, Fiindcă noi cunoscusem din timpuri grele atitudinea generației anterioare iar comparația era în defavoarea celei actuale.

Cuprins de mistica democrației, Ardealul intelectuat trăește o epocă de extaz politic, de când biruința a încununat o luptă mare și grea. Larmă creatoare în ordinea practică, — sperăm — dar care speriase muzele și le isgonise în codrii de brazi. Aveam impresia că nici ciobanii, prietenii lor din veacul mitologic, nu le mai înțeleg glasul aerian. Și iată că pe neașteptate, apare această revistă *Darul Vremii*, care aduce în programul ei conștiința limpede a acestei situații. Ea năzuie să înnoade un fir multă vreme întrerupt:

„Simțim cu toții că printre încheieturile formelor în care viața Ardealului de azi pare a fi cristalizată, un fluid de neliniști își caută o albie nouă.

Există un gând răsleț și o vorbă nerostită încă, elemente de preț tăinuite în ascunzișuri ca și comorile pe care le anunță doar vâlvătăi în noapte.

În nădejdea că vom putea să dibuim măcar aceste daruri, pornim la drum".

O salutăm. C așteptam demult să vină din Ardealul lui George Coșbuc, al lui Ion Agârbiceanu, al lui Octavian Goga, al lui Lucian Blaga și Liviu Rebreanu.

D. E. LOVINESCU, interviewat de *Rampa*, găsește revistei noastre un cusur capital: acela că nu are un critic care să fie pivotul grupării. Dacă înțelegem bine, — deși credem că d. Lovinescu e prea ușor de înțeles, — vrea să spună că, precum *Viața Românească* are pe d. G. Ibrăileanu, precum *Convorbiri Critice* a avut pe d. M. Dragomirescu și precum *Sburătorul* l-a avut pe d-sa, tot astfel *Gândirea* ar trebui să aibă sau să inventeze un critic. Adică un domn grav și presumțios, irascibil ca o femee și autoritar ca un padișah, de preferință fără talent, dar cu un gust fix pentru talentele cenaclului, care domn grav să îndeplinească în mijlocul colaboratorilor funcția de zeu generos în epitete critice și în ceaiu cu lămâie. E adevărat că nu-l avem și ne mândrim cu acest mare defect. Ceva mai mult: existența și răsunetul acestei reviste fără critic dovedesc tocmai inutilitatea lui. Fiindcă un critic—pivot, așa cum îl concepe d. Eugen Lovinescu și, în genere, mișcarea noastră literară, noi îl socotim un parazit al unei colectivități literare.

Dece critic? Să ne dea idei?

N'avem nevoie.

Să ne învețe să scriem?

N'avem nevoie.

Să ne pună note la fiecare bucată sau carte tipărită?

N'avem nevoie.

Să ne declare genii în paguba și în necazul celorlalți scriitori?

Nici de aceasta n'avem nevoie.

Oare celelalte reviste — cu pivoturi critice, — s'au dovedit mai orientate decât *Gândirea*, mai unitare în ținuta lor literară, mai fecunde și mai viabile? Să ni se dovedească și atunci vom regreta și noi absența zeului. Până atunci, scriitorii acestei reviste au câteva idei cardinale, lămurite din scrisul și din cultura lor, și le socot, în orice caz mai presus de orice critică.

NICHIFOR CRAINIC

Secretar de Redacție: Al. Bădăuță

© BCU Cluj

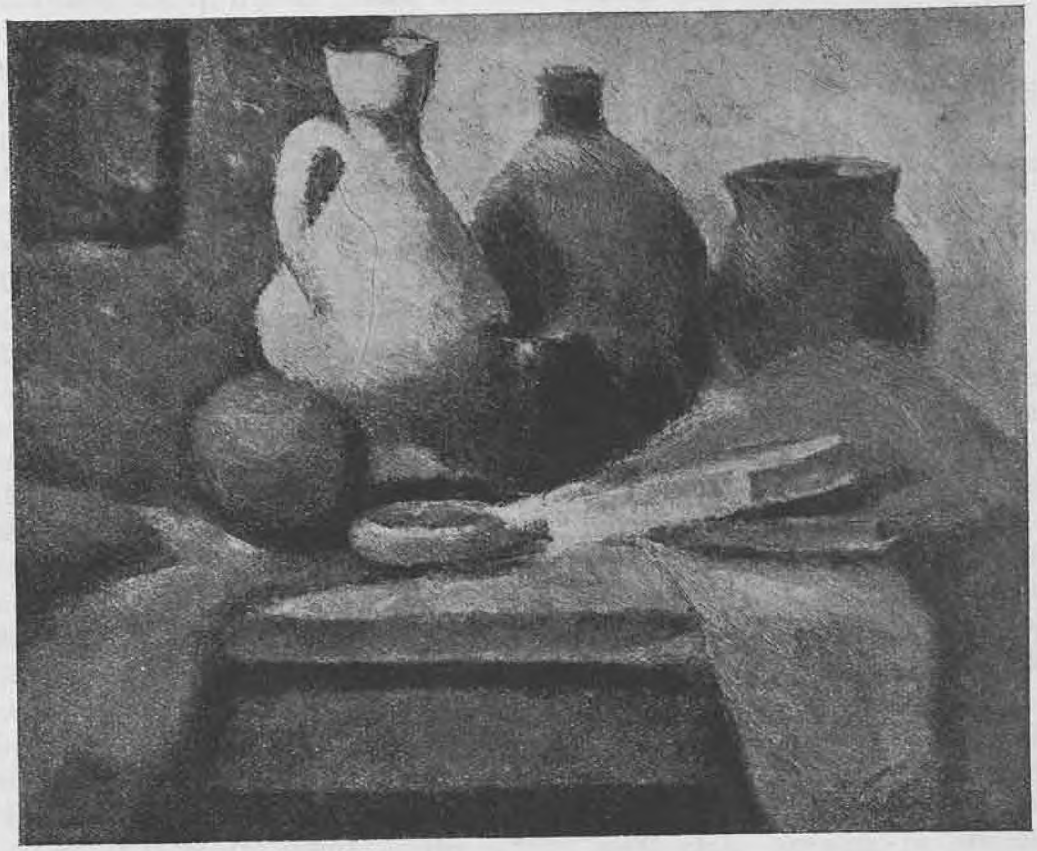

F. ŞIRATO

NATURĂ MOARTĂ

© BCU Cluj

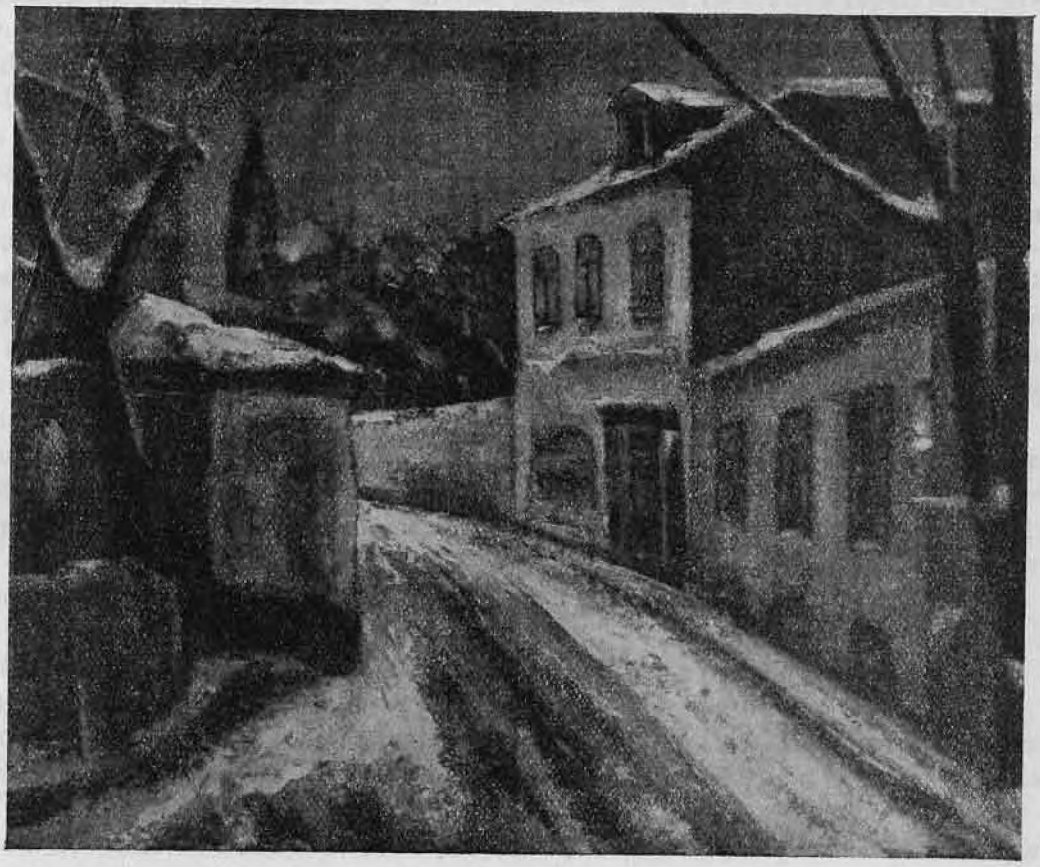

M. BUNESCU *PEISAGIU URBAN*

© BCU Cluj

D. GHIAŢA *ZI DE TÂRG*

© BCU Cluj

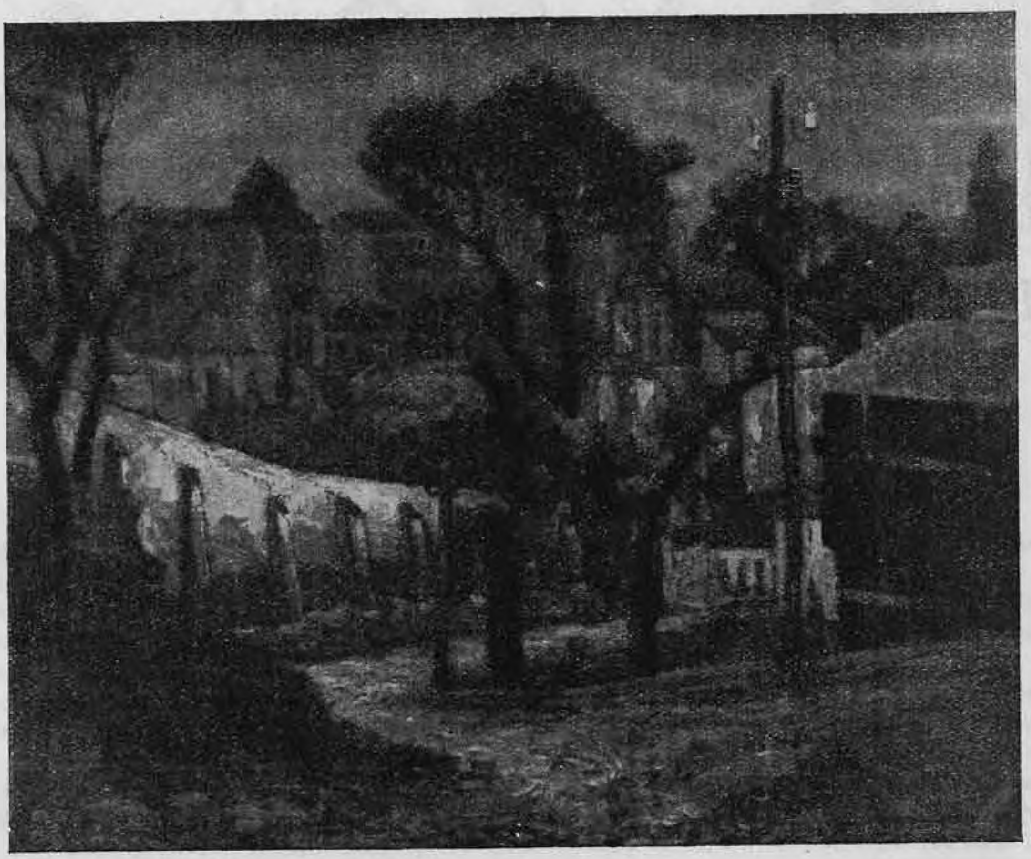

M. BUNESCU — PEISAGIU

© BCU Cluj